

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

**Promocijas darba
kopsavilkums**

**Summary
of Doctoral Thesis**

Aleksandra Buņina

**SEMANTISKO LAUKU IETEKME
UZ DEFICĪTA IZPAUSMĒM
FRAZEOLŌGISMU TULKOJUMOS
NO FRANĀU VALODAS LATVIEŠU
VALODĀ**

**INFLUENCE OF SEMANTIC FIELDS
ON THE MANIFESTATIONS OF DEFICIT
IN THE TRANSLATIONS OF IDIOMS
FROM FRENCH INTO LATVIAN**

Rīga, 2023

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

ALEKSANDRA BUŅINA

SEMANTISKO LAUKU IETEKME UZ DEFICĪTA IZPAUSMĒM FRAZEOLŌGISMU TULKOJUMOS NO FRANĀU VALŌDAS LATVIEŠU VALODĀ

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Zinātnes doktora grāda (Ph.D.) iegūšanai
humanitārajās un mākslas zinātnēs

Valodniecības un literatūrzinātnes nozarē

Sastatāmās un salīdzināmās valodniecības apakšnozarē

Rīga, 2023

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē, Romānistikas nodaļā, laika posmā no 2016. gada līdz 2023. gadam.

Promocijas darbu veido ievads, četras nodaļas, secinājumi, literatūras saraksts un pielikums.

Darba forma: promocijas darbs valodniecības un literatūrzinātnes nozarē, sastatāmās un salīdzināmās valodniecības apakšnozarē.

Darba zinātniskā vadītāja: *Dr. philol.*, prof. **Jeļena Vladimirska**

Darba recenzenti:

- 1) *Dr. habil. philol.* **A. Veisbergs**, Latvijas Universitāte;
- 2) *Dr. habil. philol.* **D. Markus**, Liepājas Universitāte;
- 3) *Dr. habil. philol.* **S. Čugunņikovs** (*Serguei Tchougounnikov*), Burgundijas Universitāte.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2023. gada 16. maijā Latvijas Universitātes Valodniecības un literatūrzinātnes nozares promocijas padomes atklātā sēdē Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē Rīgā, Visvalža ielā 4A.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Bibliotēkā Rīgā, Kalpaka bulvārī 4.

LU Valodniecības un literatūrzinātnes nozares

Promocijas padomes priekšsēdētāja

Dr. habil. philol. **I. Druviete**

Promocijas padomes sekretāra

Dr. philol. **I. Narodovska**

ISBN 978-9934-18-977-7

© Latvijas Universitāte, 2023

ISBN 978-9934-18-978-4 (PDF)

© Aleksandra Buņina, 2023

ANOTĀCIJA

Promocijas darba “Semantisko lauku ietekme uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkojumos no franču valodas latviešu valodā” aktualitāti nosaka vērā ņemams minētajā valodu kombinācijā tulkotās literatūras daudzums, kam pretstatāms salīdzinoši mazs franču-latviešu tulkojumzinātnē veikto pētījumu skaits. Papildinot pētījumu klāstu franču un latviešu valodas sastatījumā, promocijas darbā aplūkotas aktuālas franču valodniecībā paustās teorētiskās atziņas un analizētas deficīta izpausmes frazeoloģismos, lai izprastu, kas un kādēļ zūd tulkojumos, un meklētu tulkotajā daiļliteratūrā sastopamā deficīta samazināšanas iespējas.

Galvenie darbā izmantotie termini ir *tulkošanas deficīts* ‘leksiskas, stilistiskas, semantiskas un citas vienības vai īpašības, kas tiek pazaudētas tulkošanas procesā’ un *semantiskais lauks* ‘leksisko vienību kopums, ko apvieno kāds kopīgs semantiskais komponents’ (Mel’čuk, Milićević 2020). Lai pārbaudītu hipotēzi, ka frazeoloģisma semantiskais lauks var iespaidot deficītu, kas rodas tulkošanas procesā, promocijas darba izstrādes gaitā ir apkopotas teorētiskās atziņas, savākts frazeoloģismu paralēlais korpus un veikts empīrisks pētījums par deficīta izpausmēm frazeoloģismos un par semantisko lauku ietekmi uz tām. Darbs galvenokārt balstās uz deficīta teoriju, ko savos darbos līdzās citiem zinātniekiem attīsta mūsdienu valodnieki Salā Mežri (*Salah Mejri*) un Žans Renē Ladmīrals (*Jean-René Ladmiral*).

Frazeoloģismi pētījumā aplūkoti kā noturīgas vairākvārdu virknes, kur viens vai vairāki vārdi ir lietoti pārnestā nozīmē. Jebkura no šīm īpašībām, kā arī frazeoloģismam piemītošais tēls tulkojumā var saglabāties vai pazust, kas arī nosaka tulkošanas deficīta apmēru un struktūru. Lai izpētītu deficīta veidošanās mehānismus, apkopots paralēlais korpus: no dažādu franču autoru oriģināldarbiem ekscerpēti avotvalodas frazeoloģismi, kuriem pretstatīti

ekvivalenti no tulkojumiem latviešu valodā, kas publicēti Latvijā pēc 1990. gada. Lai izvairītos no kāda atsevišķa autora vai tulkotāja personīgā stila pārmērīgas ietekmes, gan autori, gan tulkotāji ir variēti. Korpuss ir manuāli marķēts, un ar īpaši izstrādātas programmas palīdzību izveidota uz frazeoloģisma struktūru balstīta deficīta statistika. Izmantojot gan teorētiskās iestrādes, gan pētījumā iegūtos datus, apkopoti iespējamie frazeoloģismu tulkošanas modeļi. Atbilstoši semantisko lauku marķējumiem izveidoti apakškorpusi, kuru deficīta struktūra un statistiskie dati salīdzināti ar pamatkorpusa rādītājiem. Par statistiski nozīmīgu atzīta nejaušības varbūtība (p vērtība), kas ir zemāka par 5 % vai arī augstāka par 95 %. Trīs lielāko semantisko lauku apakškorpusus ir novērotas statistiski nozīmīgas atkāpes no pamatkorpusa vidējiem rādītājiem: deficīts ir zemāks, it īpaši tēlam. Pat mazākos ražīgu semantisko lauku apakškorpusus pārnestās nozīmes un noturīguma rādītāji izrādījušies par 2–5,4 % augstāki nekā vidēji; kopumā: jo lielāks apakškorpuss, jo lielāka starpība.

Darbā secināts, ka frazeoloģisma semantiskais lauks korelē ar deficīta izpausmēm tulkojumos: ja frazeoloģisms pieder pie ražīga semantiskā lauka (piemēram, “ķermeņa daļas”, “dabas parādības” vai “personālījas”), tulkošanas deficīts samazinās visos frazeoloģisma struktūras līmeņos un tulkojumā biežāk saglabājas arī sākotnējais tēls. Darbā apkopoti frazeoloģismu tulkošanas modeļi, kas apraksta dažādas deficīta struktūras, ļauj novērtēt tulkojumus no deficīta teorijas perspektīvas un salīdzināt tos savā starpā, kā arī sniedz ērtu ietvaru lingvistisku datu konvertēšanai datorapstrādei pielāgotā formātā turpmākajiem pētījumiem.

Atslēgvārdi: deficīts, tulkošana, frazeoloģismi, frazeoloģija, semantiskie lauki.

SATURS

ANOTĀCIJA.....	3
SATURS.....	5
VISPĀRĪGAIS DARBA RAKSTUROJUMS.....	6
1. PĒTĪJUMA TEORĒTISKAIS PAMATS.....	16
1.1. Frazeoloģisma jēdziens un terminoloģija.....	16
1.2. Frazeoloģismu tulkošanas aspekti un deficīta teorija.....	18
1.3. Semantiskie lauki.....	21
2. EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS.....	23
2.1. Pētījuma metodoloģija.....	23
2.2. Materiāla atlase un korpusa izveide.....	25
2.3. Deficīta izpausmes.....	27
2.4. Frazeoloģismu tulkošanas modeļi.....	31
2.5. Semantisko lauku ietekme uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkošanā.....	34
SECINĀJUMI.....	38
TĒZES.....	43
NOBEIGUMS.....	44
ATSAUCES.....	90
REFERĀTI KONFERENCĒS.....	98
ZINĀTNISKĀS PUBLIKĀCIJAS.....	100

VISPĀRĪGAIS DARBA RAKSTUROJUMS

Ik gadu latviešu valodā tiek tulkots simtiem grāmatu un citāda veida izdevumu. Franču valoda kā avotvaloda ieņem ceturto vietu pēc angļu, vācu un krievu valodas (CSP, 2017). Spriežot pēc LU publikāciju datubāzēm, akadēmiskā interese atspoguļo šo tendenci – franču un latviešu valodas mijiedarbība ir pētīta mazāk salīdzinājumā ar izplatītākajām valodu kombinācijām, it īpaši frazeoloģijas jomā. Specializētu frazeoloģismu vārdnīcu trūkums šajā valodu pāri tulkotāju darbu padara vēl sarežģītāku. Tādējādi pētījuma objekts izvēlēts nolūkā aplūkot valodu kombināciju, kam velēts relatīvi mazāk akadēmiskās uzmanības, un pievērstos jomai, kas savas specifikas un atsaucēs materiālu trūkuma dēļ bieži sagādā tulkotājiem rūpes.

Viena no aktuālajām teorijām tulkojumzinātnē ir deficīta teorija, ko savos darbos attīsta mūsdienu valodnieki S. Mejri (Mejri 2005, 2013) un Ž. R. Ladmīrals (Ladmīral 2013). Šīs teorijas ietvaros tulkojumu analīze fokusējas nevis uz to, kas ietilpst tulkojumā, bet gan uz to, kā pietrūkst: “kopīgu uzskatu trūkums; strikti lingvistisks deficīts, kas izriet no dažādiem minētajiem semantiskajiem aspektiem; sistematisks un vispārējs deficīts, kas raksturīgs jebkurai semantiskā satura pārņemšanai no vienas valodas citā, jo tas ticis izdomāts un noformulēts dažādu konfigurāciju leksikalizētās vai gramatizētās formālās veidnēs”¹ (Mejri, 2005: 122). Šāds deficīts tiek uzskatīts par tulkošanai raksturīgu parādību un neatņemamu sastāvdaļu, bet konkrētas deficīta izpausmes ir tulkotāju prioritāšu un lēmumu rezultāts.

---

¹ “[...] un déficit en croyances partagées; un déficit strictement linguistique prenant sa source dans les différents aspects sémantiques mentionnés; un déficit systématique et général propre à tout transfert d’une langue à une autre de contenus sémantiques conçus et versés dans des moules formels lexicalisés ou grammaticalisés de configurations différentes” (Mejri, 2005: 122) [promocijas darba autores tulkojums].

Frazeoloģismu tulkošanu apgrūpina tas, ka šo leksisko veidojumu semantika nav atvasināma no tajos ietilpstošo vārdu definīcijām (Veisbergs, 2012: 10). Pārnestā nozīme – vārda vai vārdu savienojuma semantiskā jēga dotajā kontekstā un tāpat arī tulkošanas objekts – nav frazeoloģismu veidojošo vārdu tiešo, vārdnīcā atspoguļoto nozīmju summa. Katra leksēma vairāk vai mazāk ienes savu tēlu un ekspresivitāti, kas savukārt nereti apgrūpina tulkotāja izvēli (Načisčione, 2010c: 20). Attāli radniecīgās valodās, piemēram, latviešu un franču, kurām turklāt nav kopīgas politiskās vēstures, ilgstošu un intensīvu kultūratiecību vai kopīga kultūras konteksta, identisku un aizgūtu frazeoloģismu likumsakarīgi ir mazāk nekā tuvu radniecīgās vai ilga kontakta valodās, un tas palielina deficītu. Promocijas darbā frazeoloģismi analizēti kā kopumi ar raksturīgām īpašībām – tiem atbilstoši definīcijām ir vairākvārdu struktūra, noturīgums un pārnestā nozīme. Lai paplašinātu līdzšinējo pētījumu jomu, tulkošanas deficīts analizēts arī no tēlainības (tēla) aspekta. Attiecīgi darbā ar deficīta jēdzienu apzīmēts vienas vai vairāku iepriekš minēto frazeoloģisma īpašību trūkums tulkotajā tekstā.

Frazeoloģismu klasifikācija pēc semantikas principa (Pecman, 2004: 42) promocijas darba autore iepriekš īstenotajā maģistra darba pētījumā izrādījusies īpaši noderīga frazeoloģismu tulkošanā un ekvivalentu noteikšanā (Ļaučuka, 2015: 25–28). Semantiskais lauks ir leksisko vienību kopums, ko apvieno kāds kopīgs semantiskais komponents (Mel'čuk, Miličević 2020), un šajā darbā ir izvirzīts mērķis izpētīt semantisko lauku ietekmi uz tulkošanas deficītu. Dažos semantiskajos laukos (piemēram, “ķermeņa daļas”, “krāsas”, “dabas parādības” u. tml.) veidojas ievērojami vairāk frazeoloģismu nekā citos; tas nozīmē, ka šādos semantiskajos laukos mērķvalodā nereti ir vieglāk atrast izteikumu ar avotvalodas vienībai līdzīgu formu un saturu. Pat ja frazeoloģisku ekvivalentu atrast nav iespējams, tulkotāji var piedāvāt, piemēram, atbilstošas metaforas. Ja kāds semantiskais lauks piedāvā plašāku vārdkopu un metaforu

krājumu, tad iespējams, ka tēla un noturīguma deficīts tulkojumos, kas attiecināmi uz šo valodas jomu, varētu mazināties salīdzinājumā ar citiem semantiskiem laukiem vai valodu kopumā. Tas nozīmētu, ka semantiskais lauks, pie kura pieder frazeoloģisms, varētu ietekmēt atsevišķu frazeoloģisma īpašību deficītu tulkojumos.

Pētījuma hipotēze

Frazeoloģisko vienību tulkošanas deficīta izpausmes korelē ar šo frazeoloģisko vienību semantiskajiem laukiem.

Pētījuma mērķi

1. Izpētīt deficīta izpausmes frazeoloģismu tulkojumos.
2. Sistematizēt frazeoloģismu struktūrā balstītus tulkošanas modeļus.
3. Izpētīt semantisko lauku ietekmi uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkojumos.

Pētījuma uzdevumi

Teorētiskie uzdevumi

1. Izpētīt valodniecības teorijas par frazeoloģismu struktūru, frazeoloģismu tulkošanas praktiskajiem un teorētiskajiem aspektiem, frazeoloģismu semantiku un klasifikāciju, (ne)tulkojamību un ekvivalenci.
2. Izpētīt aktuālās pieejas un koncepcijas, tostarp tulkošanas deficīta teoriju un frazeoloģismu tēlainības aspektus.
3. Izstrādāt korpusa materiāla atlases principus un kritērijus.
4. Pārbaudīt pētījuma hipotēzi.

Praktiskie uzdevumi

1. Izveidot franču frazeoloģismu un latviešu valodas ekvivalentu līdzsvarotu paralēlo korpusu.
2. Izstrādāt darba mērķiem atbilstošu korpusa marķēšanas sistēmu, kas ļautu atlasīt, apkopot un izpētīt nepieciešamos datus un veikt to datorapstrādi.
3. Apstrādāt korpusu, manuāli marķējot to, izveidot semantisko lauku apakškorpusus un apkopot statistikas datus.
4. Sistematizēt frazeoloģismu tulkošanas modeļus, kas atspoguļotu frazeoloģismu īpašību mijiedarbību tulkošanas procesā.
5. Izpētīt atsevišķu semantisko lauku ietekmi uz frazeoloģismu tulkošanas deficīta izpausmēm, semantisko lauku apakškorpusus salīdzinot ar pamatkorpusa vidējiem rādītājiem.

Pētījuma teorētiskais pamats

1. Zinātniskās literatūras izpēte par pētījuma tēmu: teorētiskajos un praktiskajos tulkošanas aspektos darbs balstās Parīzes skolas tradīcijās, ko pārstāv D. Seleskoviča un M. Lederera (Lederer 1997; Seleskovitch, Lederer 1984), bet daiļliteratūras tulkošanas jomā lielā mērā ņemta vērā U. Eko (Eco 2003) un N. Gaļas (Gaļ 2012) pieredze. Pētījuma teorētiskais pamats ir 20. un 21. gadsimta tulkošanas teorijas, kas nodrošina pētījuma pragmatisko un teorētiski analītisko kontekstu. Vispārīgās frazeoloģijas jomā ir pārstāvēti daudzi autori, tostarp A. P. Kovijs (Cowie 1981, 1998, 2001), R. Glēzers (Gläser 1988, 1998), H. Burgers (Burger 1982, 1998), I. Meļčuks un D. Beks (Mel'čuk 1998, 2011; Mel'čuk, Beck 2011), bet franču frazeoloģijas jomā īpaša uzmanība veltīta G. Grosa (Gross 1996, 2010), kā arī A. Reja un S. Šantro (Rey, Chantreu 1984, 2003) darbiem. A. Veisberga (1999, 2007) pētījumi palīdzējuši tulkojumzinātnes vispārīgās atziņas iekļaut latviešu frazeoloģijas kontekstā.

2. Apvienojot tulkošanu un frazeoloģiju, veidojas teorētiskais ietvars, kurā pētīts tulkojumzinātnes atziņu izmantojums frazeoloģijā (K. Baljū (Balliu 2005), U. Eko (Eco 2003), A. Načisčione (2003, 2010b), A. Veisbergs (1986, 1994, 1999, 2012, 2013)) un it īpaši tēlainības tulkošanas aspekti (A. Načisčione (2006, 2010c), G. Gross (1996)).
3. Novatorisko pieeju un koncepciju analīze, kuras ietvaros padziļināti izpētīta deficīta teorija (S. Mežri (Mejri 1998, 2005, 2013), Ž.-K. Anskombrs (Anscembre 2009, 2015), Ž. R. Ladmīrals (Ladmiral 2013)) un frazeoloģismu tēlainības aspekti (A.-M. Udebīne-Gravo (Houdebine-Gravaud 1985, 2015), S. Berbinska (Berbinski 2015a, 2015b)).
4. Deficīta teorijas piemērošana frazeoloģismu tulkošanā pieprasa dziļāku ekvivalences jēdziena izpēti, lai definētu iespējamus deficīta objektus. To piedāvā Ž.-K. Anskombrs (Anscembre 2009), D. Seleskoviča, M. Lederera (Seleskovitch, Lederer 1984) un U. Eko (Eco 2003).
5. Izvirzītā hipotēze lielā mērā balstās uz iepriekš izstrādātu un aizstāvētu maģistra darba pētījumu, kurā iezīmēti tālākie pētījumu virzieni (Ļaučuka, 2015). Svarīgi aspekti tajā bija vispārīgā semantika (F. Sosīrs (Saussure, 1996)), K. Herzogas (Herzog 2010) sniegtā Humbolta (Humboldt) atziņu interpretācija un semantiskie lauki pēc J. Trīra (Trier 1931), Š. Balī (Bailly 1921), Ž.-F. Zuogbo (Zouogbo 2008, 2013) pētījumiem, kā arī to lietojums frazeoloģismu klasifikācijā (M. Pecmane (Pecman 2004); A. Laua; A. Ezeriņa; S. Veinberga (1996)).
6. Hipotēzes precizēšana, koncepcijas pārbaude: īstenots zinātniskās apmaiņas un prakses projekts Bukarestes Universitātē, kura ietvaros koncepcijas pārbaude, prezentēšana un zinātniskā apspriešana notika franču filoloģijas un tēlainības teorijas speciālistes S. Berbinskas (*Dr. philol.*) tiešā vadībā.

Pētījuma empīriskās metodes

Lai nodrošinātu pētījuma validitāti un objektivitāti, promocijas darbā izmantota kombinēta metodoloģiskā pieeja, kas ietver tālāk minētās metodes.

1. Pētījuma priekšmetam – frazeoloģismiem, tulkošanas deficītam un semantiskajiem laukiem – veltītās teorētiskās literatūras analīze darba teorētiskā ietvara izveidei.
2. Pētījuma metodoloģijas izstrāde: izpētīti korpusa veidošanas principi (D. Žurafskijs, Dž. Martins (Jurafsky, Martin 2020), M. Vins (Wynne 2005)), kā arī noteikti korpusa materiāla atlases, t. i., frazeoloģismu identificēšanas, kritēriji (Š. Balī (Bally 1921), A. Načisčione (Naciscione 2010b), A. Laua (1991), A. Veisbergs (2012)).
3. Dokumentārā (literāro darbu) analīze un semantiskā analīze frazeoloģismu identificēšanai.
4. Fragmentu ekscerpēšana datu vākšanai; diskursa analīze; ekscerpēto fragmentu savstarpējā pretstatīšana paralēlā korpusa veidošanai; diskursa, semantiskā un salīdzinošā analīze ekscerpēto un pretstatīto fragmentu validācijai.
5. Pētījuma korpusa izveidošana: izveidots līdzsvarots franču frazeoloģismu un latviešu valodas ekvivalentu paralēlais korpus. Gan oriģināldarbu autori, gan latviešu tulkotāji variēti, lai izvairītos no kāda personīga stila dominēšanas korpusā.
6. Korpusa marķējuma izstrāde, kas ļauj atlasīt, apkopot un izpētīt lingvistiskos datus un veikt to datoranalīzi. Korpus ar marķējumu ir pieejams, izmantojot saiti: shorturl.at/etALV.
7. Semantiskā un strukturālā lingvistiskā analīze korpusa datu marķēšanai. Marķēšana veikta manuāli.
8. Leksiskā un semantiskā analīze ražīgu semantisko lauku noteikšanai un datu grupēšanai; ar filtru palīdzību izveidoti semantisko lauku apakškorpusi.

9. Korpusa apstrādes programmas radīšana: pētījuma vajadzību analīze, tehniskā uzdevuma formulēšana; teksta apstrādes programmas izveide (izmantota *Python* programmēšanas valoda); *Excel* automātisko rīku pielāgošana.
10. Statistiskā un skaitliskā analīze korpusa datu apstrādei; iegūto datu masīvu kvalitatīvā un strukturālā analīze tendenču noteikšanai un cēloņsakarību atklāšanai.
11. Datu vizualizācija ar tabulu un grafiku palīdzību (izmantota *Microsoft Office* programmatūra).
12. Hipotēzes izpēte: atbilstoši noteiktiem ražīgiem semantiskajiem laukiem izveidotu apakškorpusu datu salīdzināšana ar vispārējiem korpusa datiem; atšķirību statistiskais nozīmīgums verificēts pēc R. M. Kraparo (Craparo 2007) metodoloģijas.
13. Indukcijas metode frazeoloģiskās tulkošanas modeļu izveidei. Sistematizēti un aprakstīti modeļi, kas atspoguļo frazeoloģismu īpašību mijiedarbību tulkošanas procesā un palīdz dziļāk izprast deficīta struktūru un rašanās iemeslus.

Pētījuma novitāte un aktualitāte

Ik gadu latviešu valodā tiek tulkotas 600–700 grāmatas un cita veida izdevumi, un apmēram 5 % no šī skaita ir tulkojumi no franču valodas, kas ieņem ceturto vietu avotvalodu vidū pēc angļu, vācu un krievu valodas (CSP, 2017). Spriežot pēc LU publikāciju datubāzēm,^{2,3,4} akadēmiskā interese atspoguļo šo tendenci – mijiedarbība starp franču un latviešu valodu ir pētīta daudz mazāk nekā populārākajos valodu pāros, it īpaši frazeoloģijas jomā. Līdz ar to pētījums izvēlētajā jomā ir aktuāls.

---

² LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāze.

³ LU izstrādāto un aizstāvēto disertāciju datubāze.

⁴ LU noslēguma darbu datubāze.

Viens no pētījuma aktualitātes un novitātes aspektiem ir deficīta teorijas piemērošana frazeoloģisko vienību izpētē. Izmantojot aktuālās teorētiskās iestrādes, korpusa materiāli analizēti no tulkošanas deficīta teorijas perspektīvas. Šīs teorijas ietvaros par galveno uzmanības objektu kļūst nevis tas, kas tiek pārnests no avotteksta uz mērķtekstu, bet tas, kas procesā tiek zaudēts (Ladmiral 2013). Darba novitāte balstās uz to, ka pētījumā kā deficīta objekti ir analizētas frazeoloģismu definējošās, strukturālās īpašības – vairākvārdu struktūra, salīdzinoši stabila forma un pārnestā nozīme. Lai paplašinātu iepriekšējo pētījumu jomu, promocijas darbā tulkošanas deficīts analizēts arī no tēlainības aspekta, pievienojot tēlu, kas frazeoloģismam ir vienmēr piemītošs, kā papildu pētījuma dimensiju.

Promocijas darba aktualitāte ir saistīta arī ar mašīntulkošanas tehnoloģiju attīstību. Mūsdienās liela daļa no rakstiskās tulkošanas uzdevumiem tiek automatizēta – šobrīd tikt galā ar vienveidīgiem tipiskiem uzdevumiem datori spēj ātrāk un precīzāk nekā cilvēki. Tomēr daiļliteratūra ir un paliek joma, kur mākslīgais intelekts pagaidām nespēj pilnvērtīgi aizstāt tulkotāju cilvēku, jo mākslas darba novērtēšanai ir nepieciešamas spējas saprast alūzijas, zemtekstu, mājienus, humoru utt. Literārā darba tulkošana ietver sevī līdzradīšanu – tulkotājs cenšas piemeklēt vai izdomāt māksliniecišķās izteiksmes līdzekļus, “kas lasītājos izraisītu tādu pašu kognitīvu un emocionālu efektu, kādu oriģinālais teksts izraisa savos [lasītājos]”⁵ (Lederer, 1997: 13). Frazeoloģismu identificēšana un kontekstuāli atbilstoša tulkošana joprojām ir viena no nozīmīgākajām mašīntulkošanas rīku problēmām un viens no iemesliem, kāpēc neirotiklu tulkotiem tekstiem ir nepieciešama pēcreidīgēšana. Šajā promocijas darbā izstrādātā novatoriskā deficīta marķēšanas metodika atvieglo lielo datu apjomu apstrādi un ļauj attīstīt aktuālu datorlingvistikas

---

⁵ “[...] *produire le même effet cognitif et émotif sur ses lecteurs que le texte original sur les siens*” (Lederer, 1997: 13) [promocijas darba autores tulkojums].

virzienu, pētot tendences ar programmas palīdzību, kā tas īstenots praktiskajā daļā.

Teorētiskā nozīme

1. Frazeoloģiskās tulkošanas analīze pieprasītajā, bet salīdzinoši maz pētītajā franču un latviešu valodas kombinācijā.
2. No franču valodniecības aizgūtā un franču-latviešu tulkojumzinātnē piemērotā aktuālā S. Mežri (Mejri 2005, 2013) un Ž. R. Ladmīrāla (Ladmiral 2013) tulkošanas deficīta teorija.
3. A. M. Udebīnes-Gravo (Houdebine-Gravaud 1985, 2015) un S. Berbinskas (Berbinski 2015a, 2015b) praktiskās un teorētiskās iestrādes par frazeoloģismu tēlainības aspektiem tiek pārņemtas no franču valodas studijām un pielietotas latviešu materiāla izpētē, turpinot A. Načisčiones (Načisčione 2003, 2006, 2010a, 2010b, 2010c) pētījumus par frazeoloģismu tēlainības aspektiem.
4. Apkopotie frazeoloģismu tulkošanas modeļi palīdz izprast tulkošanas deficīta veidošanās faktoros un sasaistīt tā izpausmes ar frazeoloģismu īpašību savstarpējas mijiedarbības mehānismiem tulkošanā.

Praktiskā nozīme

1. Profesionālajā vidē ir aktualizētas diskusijas par tulkotāju jaunrades, pašradītu metaforu un kalku nozīmīgumu latviešu valodas bagātināšanas nolūkos.
2. Tulkošanas deficīta teorijas piemērošana franču-latviešu paralēlā korpusa analīzē sniedz skaidras atziņas par to, kā ar deficīta mazināšanas palīdzību var uzlabot tulkojumu kvalitāti šajā valodu pārt.

3. Apstiprinātā hipotēze, ka frazeoloģismu semantiskie lauki ietekmē to tulkošanas deficītu, sniedz pienesumu akadēmiskajā kontekstā, palīdzot efektīvāk sagatavot darbam tulkus un tulkotājus.
4. Apkopotie frazeoloģismu tulkošanas modeļi sniedz ērtu metodoloģiju deficīta datu datorapstrādei turpmākajiem pētījumiem.

Promocijas darba struktūra

Darba pirmā nodaļa ir veltīta definīcijām un terminoloģijas precizēšanai franču un latviešu valodā.

Otrajā nodaļā iztirzātas frazeoloģismiem raksturīgās īpašības, kā arī izklāstīti kritēriji, pēc kuriem attiecīga vienība promocijas darbā un valodniecībā kopumā uzskatāma par frazeoloģismu.

Trešā nodaļa ir veltīta frazeoloģismu tulkošanas teorētiskajiem un praktiskajiem aspektiem, tulkojamības un ekvivalences jēdzieniem, kā arī tēlainības nozīmei frazeoloģismu tulkošanā.

Ceturrtā ir analītiskā nodaļa – vispirms tajā aprakstīti korpusa materiāla atlases, korpusa izveidošanas un marķēšanas principi; turpinājumā izklāstīti un analizēti pētījumā iegūtie statistikas dati, apkopoti tulkošanas modeļi un izpētīta semantisko lauku ietekme uz tulkošanas deficītu.

Tēžu sadaļā ir apkopoti pētījuma rezultāti un secinājumi. Pētījumā iegūti statistiski nozīmīgi, hipotēzi apstiprinoši dati. Nobeiguma daļā ir iezīmētas jaunas problēmas un izvirzīti priekšlikumi to risināšanai.

1. PĒTĪJUMA TEORĒTISKAIS PAMATS

1.1. Frazeoloģisma jēdziens un terminoloģija

Atbilstoši promocijas darbā izmantotajai definīcijai frazeoloģisms ir “relatīvi noturīga vārdkopa ar pilnīgi vai daļēji pārnestu nozīmi”⁶ (Veisbergs, 2012: 10). Līdzīgu definīciju snieguši ne tikai citi latviešu valodnieki, piemēram, A. Načisčione (2001, 2003, 2010b), A. Laua (1992, 1996), I. Oļehnoviča (2014), Ļ. Orlovska (1973), Arturs Ozols (1959), J. Raškevičs un J. Vējš (1993), bet arī citu valodu pētnieki, attiecinot to, piemēram, uz terminu *idiom* (I. Meļčuks (Mel’čuk 2011), A. P. Kovijs (Cowie 1981, 1998, 2001) un citi). Franču valodā lietots plašs terminu klāsts: *séquence figée* (Gross 1996), *locution* (Guiraud 1979; Rey, Chantreu 1984, 2003), *expression idiomatique* (Dubois 2002), *unité phraséologique* (Bally 1921), *item discursif figé* jeb *IDF* (Berbinski 2015a, 2015b) utt. Viens no populārākajiem franču terminiem ir *expression figée* – piemēram, G. Grosa sniegtā definīcija ietver identiskus parametrus: noturīga vārdkopa ar pārnesto nozīmi (Gross, 1996: 57). Ņemot vērā, ka šo terminu par vispiemērotāko uzskatījuši Ž. K. Anskombs (Anscembre 2009, 2015), S. Mežri (Mejri 1998, 2005, 2013) un Ž. R. Ladmirals (Ladmiral 2013), uz kuru darbiem tulkojumzinātnē lielā mērā balstās šis promocijas darbs, *expression figée* par pamatterminu savā pētījumā izvēlējusies arī šī darba autore. Tomēr gadījumos, kad citu autoru sniegtās definīcijas ļāva spriest, ka attiecīgajā avotā pētīts tas pats jēdziens, teorētisko avotu izpētē ņemti vērā arī alternatīvie termini.

---

⁶ “[...] phraseological unit and phraseologism refer to a relatively stable combination of words with a completely or partially figurative meaning” (Veisbergs, 2012: 10) [promocijas darba autores tulkojums].

No definīcijas izriet, ka frazeoloģismam obligāti piemīt trīs galvenās īpašības:

- tas sastāv vismaz no diviem vārdiem (Ozols, 1959: 201); franču valodniecībā tiek izmantots termins *polylexicalité* (Issel-Dombert, 2013: 1), vācu valodā – *Polylexikalität* (Burger 1998: 15);
- tā forma ir relatīvi noturīga – šo parādību franču valodniecībā apzīmē ar tādiem terminiem kā *figement* (Issel-Dombert, 2013: 1), *phraséologisé* (Mel'čuk, Beck, 2011: 178), *fixedness* (Mel'čuk, 1998: 17); te jāpiebilst, ka, kaut arī frazeoloģismu forma ir stabila, tiem mēdz būt varianti (Orlovska, 1973: 27);
- vismaz viens vārds ir lietots pārnestā nozīmē – *idiomaticité* (Issel-Dombert, 2013: 1), *non-compositionnality* (Mel'čuk, 1998: 24).

Viens no pētījuma pamatjēdzieniem ir S. Mežri ieviestais **deficīta** jēdziens, kas apzīmē uz tulkojumu nepārnesto avotvienībai piemītošo īpašību kopumu (Mejri 1998, 2013), kas var būt leksiskas, semantiskas, stilistiskas, tēla u. c. vienības vai īpašības. Atzīstot, ka tulkošanas procesā šādi zudumi ir neizbēgami, zinātnieks pašu tulkošanu nosaucis par “deficīta pārvaldīšanu” (Mejri, 2005: 120). Ž. R. Ladmīrals rakstījis par to pašu parādību, uzsverot, ka deficīts rodas tulkotāja lēmuma rezultātā – “tas ir tas, ko es esmu gatavs pazaudēt” (Ladmīral, 2013: 22).

Katra no trim minētajām frazeoloģismu definējošajām īpašībām var izpausties tulkotajā tekstā vai pazust tulkošanas procesā, tādējādi tās ir iespējams aplūkot izolēti – kā deficīta objektus. Šāda pieeja ļauj analizēt tulkošanas deficīta struktūru, dziļāk izprast frazeoloģisma īpašību pārnēsi un to mijiedarbību. Kā papildu aspekts šajā pētījumā no deficīta perspektīvas ir aplūkots arī tēls, kas frazeoloģismam nav noteicošs, bet vienmēr piemītošs: “frazeoloģiskā metafora pastāv ne tikai domās un valodā; tā pastāv arī vizuālajā

attēlojumā un tās uztverē”⁷ (Naciscione, 2010b: 175). **Tēla** jēdziens ir plašs un neviennozīmīgs, tāpēc tam ir veltīta atsevišķa nodaļa, bet kopumā promocijas darba ietvaros ar šo terminu apzīmētas vārdu izraisītās mentālās izpausmes, kas saistītas ar cilvēka maņām – garšu, tausti, dzirdi, redzi un ožu (Naciscione, 2006: 45). Savukārt tēlainība, kā rakstījis M. Morisons, ir “poētiskās valodas radītie mentālie attēli”⁸ (Morrison, 2010: 62). Piemēram, izteikums “kaķu koncerts” lasītāja apziņā rada pavisam citādu ainu nekā vārdkopa “slikti dzied”, un šī tēlainība tulkoņam būtu jāņem vērā, it īpaši strādājot ar daiļliteratūru. A. Načisciones darbi par frazeoloģismu tēlu un metaforu vizuālo attēlojumu (Naciscione 2003, 2006, 2010b, 2010c) pārliecinoši pierāda, ka tēlam ir svarīga loma frazeoloģismu un līdz ar to arī literāro darbu uztverē un ka to var skart (un bieži arī skar) tulkošanas deficīts.

1.2. Frazeoloģismu tulkošanas aspekti un deficīta teorija

Ideāls bezdeficīta tulkojums būtu frazeoloģisms ar pilnu ekvivalenci kategorijas, leksikas, statistikas, ritma un semantikas līmenī (Zouogbo, 2013: 125). Respektīvi, frazeoloģisma nozīmei mērķtekstā būtu pilnībā jāatbilst oriģinālam, savukārt to veidojošo vārdu tiešās nozīmes būtu semantiski un stilistiski pilnībā līdzvērtīgas vai vismaz tuvas tām leksēmām, kas veido izteikumu avotvalodā, turklāt vistuvākā atbilsme veidotos tad, ja vienībām abās valodās sakristu arī tēli. Kvalitatīvam tulkojumam būtu jārada tāda pati ietekme uz lasītāju kā oriģinālam (Seleskovitch, Lederer 1984). Visbeidzot, risinājumam būtu harmoniski jāiekļaujas teksta un žanra stilistikā, kā arī jāatbilst mērķvalodas normām – K. Baljū to dēvējis par “*correspondance esthétique*” jeb “estētisku atbilstību” (Balliu, 2005: 937). Kā piemēru var minēt

---

⁷ “Thus, phraseological metaphor exists not only in thought and language; it also exists in visual representation and its perception” (Naciscione, 2010b: 175) [promocijas darba autores tulkojums].

⁸ “[...] mental pictures that are created through poetic language” (Morrison, 2010: 62) [promocijas darba autores tulkojums].

fille de rue = ielasmeita vai *fille de joie* = priekameita, kur līdzvērtīgas frazeoloģismu nozīmes rodas no vārdiem, kam tiešā nozīme abās valodās sakrīt.

Tā kā vairumā gadījumu šādi frazeoloģismi mērķvalodā var būt grūti atrodami vai pat tādu nav vispār, tulkotājiem jārod alternatīvi risinājumi. Ekvivalences problemātiku ieskicē plaši citēts viedoklis par to, ka ideāls tulkojums nemaz nav iespējams: “Labākajā gadījumā tulkojot cilvēki saka *gandrīz to pašu*”⁹ (Eco, 2003: 325). Pārnesot nozīmi no vienas valodas citā, tiek zaudētas nianšes.

Tulkotāja uzdevums šādā situācijā ir noteikt prioritātes un pieņemt lēmumu par to, kas būs atveidots mērķtekstā un no kā nāksies atteikties. Kā rakststijis S. Mežri, “tulkot nozīmē pārvaldīt deficītu” (Mejri, 2005: 120). To, ka šādu lēmumu pieņemšana tulkotājiem ir ierasta parādība, uzsver virkne citu valodnieku. Ar deficīta jēdzienu tiek apzīmēts ekvivalences trūkums jebkurā līmenī: piemēram, semantiskais deficīts nozīmētu, ka sākotnējā teksta jēga pilnībā vai daļēji nav atspoguļota tulkojumā – vai nu tulkojums ir nepareizs, vai tulkošanas procesā zudušas nianšes un konotācijas. Šī pētījuma uzmanības centrā ir deficīts, kas rodas frazeoloģismu tulkošanas procesā, – t. i., gadījumos, kad mērķtekstā piedāvātais ekvivalents sastāv no viena vārda vai tā ir brīvas formas vairākvārdu virkne, vai trūkst pārnestās nozīmes, vai arī oriģinālais tēls ir aizstāts ar alternatīvu.

Ž. K. Anskombrs secinājis, ka lielākā daļa apšaubāmu tulkošanas risinājumu izriet no *qui tacet consentire videtur*, ka frazeoloģisms noteikti ir jātulko ar citu frazeoloģismu mērķvalodā (Anscombe, 2008: 254). Par šādu pieeju A. Veisbergs kritizējis frazeoloģijas vārdnīcas, uzsverot, ka “nereti labākais ekvivalents vārdam var būt idioma un labākais ekvivalents idiomai –

---

⁹ “*Quand tout va bien, en traduisant, on dit presque la même chose*” (Eco, 2003: 325) [promocijas darba autores tulkojums].

frāze vai leksēma” (Veisbergs, 2018: 296). Šajā pētījumā nav aizstāvēts viedoklis, ka frazeoloģisms obligāti ir jātulko ar citu frazeoloģismu vai ka šāds risinājums būtu vislabākais, īstenībā tas pat ne vienmēr ir iespējams. Toties autore uzskata, ka ir svarīgi samazināt kopējo deficīta daudzumu tulkojumā: ja frazeoloģismus atveido ar atsevišķiem vārdiem, ja noturīgu vārdkopu vietā stājas vienkārši vārdu savirknējumi, ja izzūd metaforas un oriģināldarbu autoru rūpīgi piemeklētie tēli tiek aizstāti ar citiem, daiļdarbs zaudē daļu savas mākslinieciskās vērtības. Izpētot deficīta rašanās likumsakarības, varētu iemācīties to labāk pārvaldīt un daļēji novērst tulkotās daiļliteratūras mākslinieciskās vērtības samazināšanos.

Promocijas darbā pētīts, kādi ir nepilnie ekvivalenti, kādas frazeoloģismam raksturīgās īpašības deficīts skar biežāk, kā arī kā un vai vienas īpašības deficīts ietekmē parējās. Tulkojamajā tekstā ekvivalenti var parādīties dažādās formās: frazeoloģismi ar alternatīvu tēlu, metaforas, noturīgas vārdkopas, aprakstošie tulkojumi vai pat vienkārši vārdi, kas lietoti pārnestā vai tiešā nozīmē. Visus šos variantus var formāli aprakstīt kā frazeoloģismiem piemītošu īpašību vai to deficīta kombinācijas, kas ļauj ekvivalentus atbilstoši marķēt un veikt to datorapstrādi statistikas datu iegūšanai. Šādi tika apkopoti frazeoloģismu tulkošanas modeļi, kas aprakstīti pētījuma empīriskajā daļā. Tulkojumi ar pilnu ekvivalenci visos līmeņos dēvēti par bezdeficīta tulkojumiem.

1.3. Semantiskie lauki

Jau F. de Sosīrs atzīmējis, ka “vārdi, kuriem ir kaut kas kopīgs, tiek saistīti atmiņā, un tādējādi veidojas grupas, kurās pastāv ļoti dažādas attiecības”¹⁰ (Saussure, 1996: 171). Pamatojoties uz V. Humbolta atziņām par valodas psiholoģiju, proti, ka “runas aktā izpaužas specifisks pasaules redzējums”,¹¹ un apvienojot tos ar saviem uzskatiem par valodas sistēmisko dabu, F. de Sosīrs formulējis asociatīvo attieksmju (*rappports associatifs*) jēdzienu (Saussure, 1996: 173–175), kas deva impulsu turpmākai semantisko lauku teorijas attīstībai. Leksisko lauku teoriju attīstīja vācu filologs J. Trīrs (Trier, 1931), postulējot, ka saistītie vārdi ietekmē cits citu un veido asociācijas. Saskaņā ar F. de Sosīra uzskatiem vārdi var apvienoties grupās pēc jebkuras pazīmes – līdzīgs skanējums, vienāds piedēklis, nozīmju tuvums. Pēdējā gadījumā viņš runājis tieši par semantiskajiem laukiem, ar to domājot, ka runātājs savā apziņā konkrētu vārdu kopumu apvieno konceptuāli.

Semantiskā klasifikācija ir viena no vairākiem frazeoloģismu klasifikācijas tipiem (Pecman, 2004: 42). Atbilstoši tai frazeoloģismus grupē pēc tos veidojošo vārdu semantiskajiem laukiem. D. Sezara uzsverusi, ka “šo vienību izcelsme, šķiet, ir vienīgā atzītā pazīme, kas ļauj tās klasificēt” (Sesar, 1998: 38). Piemēram, frazeoloģismi *mēms kā zivs; dzīvo kā suns ar kaķi; kad pūcei aste ziedēs* būs apvienoti semantiskajā laukā “dzīvnieki”. Promocijas darba autore veiktajā maģistra darba pētījumā, kas bija veltīts frazeoloģismu tulkošanai, autore secināja, ka frazeoloģismu piederība pie noteiktiem semantiskajiem laukiem tulkošanu ievērojami atvieglo – antīkās vai Bībeles izcelsmes vienībām Eiropas valodās ir ļoti viegli atrast ekvivalentus, jo literārie

---

¹⁰ “[...] les mots offrant quelque chose de commun s'associent dans la mémoire, et il se forme ainsi de groupes au sein desquels règnent des rapports très divers” (Saussure, 1996: 171) [promocijas darba autores tulkojums].

¹¹ “[Comme la langue et la pensée, la langue et le monde également forment un ensemble, si bien que] l'acte de langage révèle une vision spécifique du monde” (Saussure, 1996: 173) [promocijas darba autores tulkojums].

avoti ir sen iztulkoti visās mērķvalodās un plaši zināmi; arī frazeoloģismiem, kas pieder pie tādiem ražīgiem semantiskajiem laukiem kā “ķermeņa daļas” vai “krāsas”, ekvivalentus piemeklēt ir vieglāk, jo tie parasti eksistē gan avotvalodā, gan mērķvalodā, turklāt bieži ļoti līdzīgā vai pat identiskā formā (Laučuka, 2015: 47–50). Turpinot iesākto darbu un vācot paralēlo korpusu, bija iespējams izpētīt semantisko lauku ietekmi uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkojumos un apstiprināt hipotēzi, ka frazeoloģisma semantiskais lauks spēj ietekmēt tulkošanas deficīta izpausmes jeb frazeoloģismam raksturīgo īpašību saglabāšanos vai pazušānu tulkojumā. Detalizētāk semantisko lauku izvēles process ir aprakstīts 2.5. sadaļā “Semantisko lauku ietekme uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkošanā”.

2. EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS

Darba empīrisko daļu veido 4. nodaļas 2., 3. un 4. apakšnodaļa. Otrajā apakšnodaļā aprakstīta materiāla atlasē metodoloģija un korpusa izveidošanas principi. Trešajā apakšnodaļā atspoguļota korpusa marķēšanas metodoloģija, datu sagatavošana datorapstrādei un statistisko datu apkopošanas principi. Ceturtajā, analītiskajā, apakšnodaļā, balstoties uz iepriekš iegūtajiem datiem, pētītas deficīta izpausmes frazeoloģismu tulkojumos, sistematizēti frazeoloģismu struktūrā balstītie tulkošanas modeļi un pētīta semantisko lauku ietekme uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkojumos, lai sasniegtu izvirzītos pētījuma mērķus.

2.1. Pētījuma metodoloģija

Darba pamatā ir primārais pētījums, kas ietver datu vākšanu, sistematizēšanu, sagatavošanu datorapstrādei, kā arī iegūto skaitlisko datu analīzi un tai sekojošo aprakstošo sistēmu sintēzi. Datu vākšana balstās uz teorētisko daļu, kurā definēts un nošķirts frazeoloģisma jēdziens, nosakot precīzus atlasē un ekscerpēšanas kritērijus. Korpusā iekļautas vienības, kas atbilst visiem frazeoloģisma kritērijiem, savukārt nav iekļauti, piemēram, izteikumi ar elipsi (*cilvēks ar [gudru] galvu, vīrietis [vecākos] gados*), noturīgas vārdkopas (*celui-ci celui-là = šis tas; un deux = viens otrs*), sastata vārdi (*quelque chose = kaut kas; certain bon = dažs labs*), saliktie termini (*base d'articulation = artikulācijas bāze*), aforismi un citāti (*Paris vaut bien une messe ! (Parīze ir mīses vērtā)*) (Laua, 1992: 25–27). Korpusā arī iekļautas vienības, kuras var klasificēt kā frazeoloģismu vienvārda formas variācijas (*lielgabalgaļa = lielgabalu gaļa; ielasmeitas = ielas meitas*). Noteikti kritēriji avotu izvēlei (valoda, laika posms, žanrs, autori, tulkotāji, publicēto tulkojumu pieejamība), kas nodrošina datu validitāti un palīdz izvairīties no kāda konkrēta autora vai

tulkotāja stila nesamērīgas ietekmes uz datu kopumu. Pirmā posma atlases metode ir ekscerpēšana, kas balstās uz semantisko analīzi; otrajā posmā attiecīgo tulkojumu ekscerpēšanai un pretstatīšanai izmantota arī sastatāmi salīdzinošā analīze.

Datu sistematizēšanai izmantota *Microsoft Office* programmatūra. Ar *Word* programmas palīdzību atsevišķos teksta dokumentos reģistrēti no katra avota ekscerpētie franču frazeoloģismi un tiem atbilstoši tulkojumi ar kontekstu un atsaucēm. Kontekstuālās informācijas apjoms noteikts kā viens teikums vai minimāls kontekstuālās informācijas daudzums, kas attiecas uz konkrēto frazeoloģismu un ir nepieciešams tā dekodēšanai (gadījumos, kad teikums ir pārāk īss vai garš). Visi ieraksti *Word* datnē marķēti ar īpašiem simboliem un formatējumu, kas ļāva izmantot autores izstrādāto programmu, lai lielu datu apjomu pārnestu uz *Excel* programmu. Savukārt *Excel* programmā automātiski izveidots paralēls korpus, kur katram avotvalodas frazeoloģismam pretstatīts atbilstošs tulkojums, avotvalodas un mērķvalodas konteksts, kā arī pieejamas marķēšanas iespējas. Marķējums ir divējāds: pirmā kritēriju kopa atspoguļo frazeoloģismiem raksturīgo īpašību deficītu tulkojumā; otrā kritēriju kopa atspoguļo piederību pie noteiktiem semantiskajiem laukiem. *Excel* iebūvētās filtrēšanas un rēķināšanas funkcijas nodrošina iespēju automātiski apkopot marķētus datus un ģenerēt analīzei nepieciešamos pārskatus un skaitlisko informāciju. Šajā posmā izmantotas matemātiskās statistikas metodes.

Datu konversija datorapstrādei notiek, izmantojot bināro sistēmu, ko ērti lietot gadījumos, kad katrai datu vienībai ir vienāds svars, kas ir piemērots gan frazeoloģismu īpašību deficīta novērtēšanai, gan frazeoloģiskās tulkošanas modeļu izveidošanai, gan tulkojumu apakškorpusu savstarpējās salīdzināšanas nolūkiem. Marķējums veikts manuāli, izmantojot strukturālās un semantiskās analīzes metodes, savukārt marķējumu rēķināšana un statistikas apkopošana īstenota automatizēti. Iegūto skaitlisko datu apstrādei izmantotas matemātiskās

statistikas metodes, bet tulkošanas modeļu un frazeoloģisma īpašību savstarpējo attiecību modeļa izveidei lietota indukcijas metode. Semantisko lauku apakškorpusu pētījuma validācijai aprēķinātas p vērtības.

2.2. Materiāla atlase un korpusa izveide

Pētījumā izmantots speciāli šim nolūkam izveidots 1854 vienību korpus, kurā ietilpst 927 frazeoloģismi ar tiem pretstatītiem tulkojumiem. Tajā iekļauti frazeoloģismi no franču daiļliteratūras darbiem bez laika posma ierobežojuma ar tiem pretstatītiem ekvivalentiem no latviešu valodas tulkojumiem, kas pirmo reizi vai atkārtoti izdoti Latvijā laika posmā no 1990. gada līdz mūsdienām.

Lai korpus būtu reprezentatīvs un tajā nedominētu kāds konkrēts personīgs stils, iespēju robežās atlasīti dažādu autoru darbi, ko tulkojuši dažādi tulkotāji. Visi analizētie franču un latviešu valodas avoti ar to autoriem un tulkotājiem ir redzami 1. tabulā.

No katra literārā darba secīgi ekscerpēti visi frazeoloģismi. Tad no attiecīgā tulkojuma pēc kārtas ekscerpēti visi teikumi, kas ietver attiecīgo frazeoloģismu tulkojumus. Atsevišķos gadījumos tulkotajos tekstos atbilstošie fragmenti tikuši izlaisti – tad avotteksta frazeoloģisms izņemts no korpusa, jo tam nav pretstatāmas vienības un nav iespējams analizēt tulkošanas deficītu, kas ir šī pētījuma priekšmets. Frazeoloģismi ir citēti kontekstuāli, kas ļauj precizēt to nozīmi un noteikt, vai vārdi lietoti pārnestā vai tiešā nozīmē. Ja frazeoloģismu ietverošie teikumi ir pārāk īsi, lai ļautu nepārprotami noskaidrot kontekstu, korpusā tie reģistrēti kopā ar iepriekšējiem vai nākamajiem teikumiem, lai nozīme būtu skaidra. Pārāk izvērstas frāzes dažkārt īsinātas, izlaižot pēc pieturzīmes esošo tekstu, kas lielāku skaidrību neievieš.

Oriģināldarbs	Tulkojums	Tulkotāji
<i>Baudelaire, Charles.</i> <i>Le spleen de Paris. Petits poèmes en prose</i> (2004) [1869]	Bodlērs, Šarls. Parīzes splīns. Mazi dzejoļi prozā (2003)	Irēna Auziņa, Dagnija Dreika, Klāvs Elsbergs, Gita Grīnberga
<i>Beigbeder, Frederic.</i> <i>99 francs</i> (2005) [2000]	Beigbeders, Frederiks. 14.99 € (2002)	Inta Šmite
<i>Camus, Albert.</i> <i>La chute</i> (1995) [1956]	Kamī, Albērs. Krišana (1997)	Inta Geile-Sīpolniece, Baiba Zīle
<i>Druon, Maurice.</i> <i>Les rois maudits 1. Le roi de fer</i> (2005) [1955]	Drions, Moriss. Dzelzs karalis (2000)	Skaidrīte Jaunarāja
<i>Druon, Maurice.</i> <i>Les rois maudits 2. La reine étranglée</i> (1994) [1955]	Drions, Moriss. Nonāvētā karaliene (2000)	Skaidrīte Jaunarāja
<i>Hugo, Victor.</i> <i>L'Homme qui rit</i> (2002) [1869]	Igo, Viktors. Cilvēks, kas smejas (2007)	Milda Grīnfelde
<i>Mérimée, Prosper.</i> <i>Colomba</i> (2005) [1840]	Merimē, Prospērs. Kolomba (2017)	Jausma Ābrama
<i>Montesquieu.</i> <i>Lettres persanes</i> (1995) [1758]	Monteskjē, Šarls Luijs de. Persiešu vēstules (1990)	Pēteris Zvagulis
<i>Sagan, Françoise.</i> <i>Un certain sourire</i> (1956)	Sagāna, Fransuāza. Pasmaidot... (2013)	Inese Pētersone
<i>Vian, Boris.</i> <i>L'écume des jours</i> (2010) [1947]	Viāns, Boriss. Dienu putas (2002)	Inta Geile

1. tabula. Korpusa frazeoloģismu un to ekvivalentu avotteksti

Piemērs:

Comme il est trop long de tout voir, le plus simple c'est de tout condamner de parti pris. (Camus, 1995: 1) [burtiski: "no ieņemtās puses"]

*Tā kā visa aplūkošanai būtu vajadzīgs pārāk ilgs laiks, tad vienkāršākais ir **no sāкта gala** visu nopelt.* (Kamī, 1997: 6)

Lai iegūtu statistikas datus par frazeoloģisko deficītu tulkojumā, korpusam veidots sintaktisks un strukturāls marķējums. Ar īpašiem simboliem atzīmēts, kuras no frazeoloģisma īpašībām saglabātas tulkošanā piedāvātajos ekvivalentos, kā arī – vai to tēls līdzinās avotteksta tēlam vai nelīdzinās. Marķējums arī norāda, vai konkrētajā tulkojumā leksiskās vienības ir lietotas tiešā vai pārnestā nozīmē, un marķējumu kombinācijas ļauj saprast, vai ekvivalenti ir frazeoloģismi, vārdkopas, vienkāršas vārdu virknes vai arī atsevišķi vārdi. Apkopojot statistiku, iegūti dati par deficīta tendencēm un īpašību noturīgumu tulkojumā, kā arī par to savstarpējo ietekmi.

2.3. Deficīta izpausmes

Korpusa marķēšana nodrošina iespēju iegūt datus par to, cik bieži katra no frazeoloģisma īpašībām saglabājas tulkojumā (dati apkopoti 1. attēlā). Piemēram, ir redzams, ka vairākvārdu struktūra ir visnoturīgākā īpašība un tikai 25 % frazeoloģismu tulkoti ar vienu vārdu. Sākotnējo izteikumu *courir comme le vent* varētu atveidot ar vairākiem vārdiem (*skriet kā vējam*), vienā vārdā ar pārnesto nozīmi (*nesties*) vai vienā vārdā ar tiešo nozīmi (*skriet*). Dažreiz ietērt izteikuma jēgu vienā vārdā ir samērā grūti: *éminence grise* = *pelēkais kardināls*; *parachute d'or* = *zelta izpletis*.

Pārsvārā tulkojumos parādās dažādu īpašību deficīta kombinācijas. Piemēram, M. Driona lietotais frazeoloģisms tulkojumā atveidots ar latviešu frazeoloģismu (t. i., saglabājas vairākvārdu struktūra, pārnestā nozīme un noturīga vārdkopa), un vienīgais, kā trūkst šajā risinājumā atšķirībā no avotteksta, ir sākotnējais tēls:

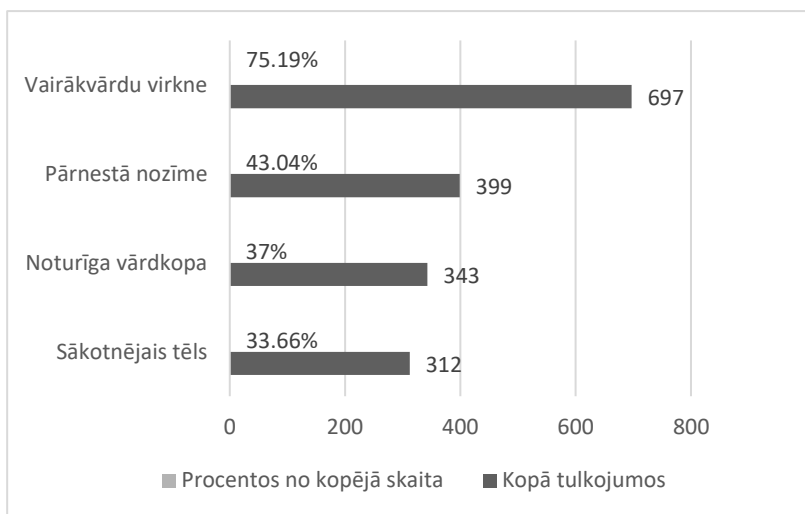
Il était décidé cette fois à ne pas s'en laisser conter. (Druon, 2005: 72)
[burtiski: “ļaut sev iestāstīt”]

Viņš bija nolēmis, ka šoreiz neļaus sevi tīt ap pirkstu (Drions, 2000: 65).

Atbilstoši piedāvātajai klasifikācijai nākamo piemēru var uzskatīt par bezdeficīta tulkojumu, jo mērķtekstā parādās frazeoloģisms, kura forma un nozīme diezgan precīzi atveido avotvienību, un tas iekļaujas latviešu valodas paradigmā:

Aussi les yeux lui sortent maintenant de la tête, elle hurle plus naturellement. (Baudelaire, 1869: 25) [burtiski: “acis iziet ārā no galvas”]

Aiz dūsmām viņai vai acis sprāgst laukā no pieres, viņa kliedz dabiskāk. (Bodlērs, 2003: 53)

1. attēls. Frazeoloģisma īpašību saglabāšanās tulkojumā

No šiem 75 % vairākvārdu virkņu puse (49 %) ir noturīgas un nedaudz vairāk nekā pusei (55 %) ir arī pārnestā nozīme, kas apvieno frazeoloģismus un metaforas. Kopumā 217 vienības (31 %) saglabājušas sākotnējo tēlu un vēl 67 vienībām tēls ir interpretējams kā tuvs oriģinālam, tātad 59 % no vairākvārdu ekvivalentiem tēls atšķiras no sākotnējā. Vairākvārdu tulkojumi ietver arī aprakstošus un skaidrojošus risinājumus. Tulkojumi ar vairākiem vārdiem, kuros no frazeoloģisma nekas cits netiek saglabāts, veido 26 % no korpusa. Kopā ar nemetaforiskām, bet noturīgām vārdkopām (*lai vai kā, viens pret otru, tūdaļ pat*) tie veido 28,3 % no kopuma.

Vārdkopu statistika ir sadalīta vienmērīgi: 37 % veido noturīgas vārdkopas, 38 % ir vienkāršas vārdkopas, un atlikušajiem 25 % šis parametrs nav piemērojams, jo tie ir vienvārda risinājumi. Sadalījums šķiet vienmērīgs, tomēr, izpētot vārdkopu iekšējo sadalījumu, atklājas, ka šis parametrs stipri ietekmē pārnesto nozīmi. Starp noturīgām vārdkopām gandrīz katra ir ar

pārnesto nozīmi (tas nozīmē, ka ir lietots frazeoloģisms), savukārt, ja noturīguma nav, tad arī metaforiskuma rādītājs krītas līdz 17 %.

Pārnestā nozīme saglabājusies 399 vienībās no 927, kas veido 43 % no korpusa. Kā jau minēts, gandrīz visi šie tulkojumi ir vairākvārdu virknes, un lielākā daļa no tiem ir arī noturīgas vārdkopas, kas norāda uz tulkotāju tieksmi dot priekšroku lasītājiem zināmiem izteikumiem, nevis jaunveidotiem vai maz lietotiem formulējumiem. Izolētus vārdus pārnestā nozīmē (vienvārda metaforas) izmanto ļoti reti – korpusā šādas ir tikai 17 vienības (1,8 %). Savukārt tulkojumos ar pārnesto nozīmi, tieši pateicoties metaforām, tēls tiek saglabāts divreiz biežāk nekā zaudēts.

Metaforisku risinājumu vidū starp precīzu un alternatīvu tēlu statistiski lielas atšķirības nav, tomēr kopumā tajos ir mazāk ekvivalentu ar līdzīgu vai identisku tēlu nekā frazeoloģiskajos tulkojumos. Šķiet, ka tulkotāji nepievērš uzmanību tēlam, ja vien viņi nespēj piedāvāt ekvivalentu frazeoloģisma veidā. Pēc tēla atlasītie statistikas dati rāda apmēram 50:50 sadali pēc katra no parametriem, kas liecina, ka tēla izvēle nevienu citu īpašību neietekmē. Avotam līdzīgs tēls saglabāties tikai vienā trešdaļā gadījumu, bet no šīs trešdaļas 75,6 % ir tulkojumi ar pārnesto nozīmi; pārējās divās trešdaļās šādu risinājumu ir tikai 26,6 %.

2.4. Frazeoloģismu tulkošanas modeļi

Lai noskaidrotu, kā frazeoloģismu īpašības ietekmē cita citu deficīta kontekstā, visas valodnieciski iespējamās šo īpašību kombinācijas noformētas kā tulkošanas modeļi (skat. 2. tabulu). Teorētiski neiespējamie modeļi ir tie, kas apvieno izolētu vārdu ar noturīgumu, jo uz vienu vārdu noturīguma kritērijs nav attiecināms; kā arī kombinācijas, kas saglabā tēlu bez pārnestās nozīmes, jo tas nav iespējams saskaņā ar frazeoloģisma definīciju. Empīriskais pētījums netieši apstiprina teorētiskos apsvērumus: korpusā identificēti visu apkopoto tulkošanas modeļu piemēri un nav identificētas vienības, kas atbilstu modeļiem, kuri izklāstīto argumentu dēļ ir uzskatāmi par teorētiski neiespējamiem.

2. tabulā ar ciparu 1 ir atzīmēta īpašības klātbūtne tulkojumā, ar 0 – tās neesamība, ar mīnusu (resp., “-”) – tas, ka īpašība uz konkrēto gadījumu nav attiecināma. Lai varētu sīkāk izpētīt tēla deficīta tendences, frazeoloģiskajiem tulkojumiem piemērots papildu marķējums (resp., “?”), kas apzīmē, ka tēls ir saglabāts daļēji – tas nav identisks (*pipars – pipars*), bet ir piemeklēts vārds no sākotnējā tēla semantiskā lauka (*pipars – asums*):

*[..] il était le peuple napolitain de toujours, peuple pareil à nul autre au monde, qui use de la gaîté comme d'un masque de mime pour dissimuler la tragédie de la misère, qui emploie l'emphase pour **donner du piment** à la monotonie des jours [..]* (Druon, 1994: 143) [burtiski: “dot piparu”]

*[..] iedzīvotāji vienmēr ir bijuši neapolieši, kas nav līdzīgi nevienai citai tautai pasaulē, tie liek lietā pārspīlētu svinīgumu, lai **piešķirtu asumu** dienu vienmuļībai [..]* (Drions, 2000: 112–113)

	Vairākvārd u struktūra	Noturīgums	Pārnestā nozīme	Līdzīgs tēls	Skaitis	Procentos no kopējā skaita
1. Tulkojums bez deficīta	1	1	1	1	161	17,4 %
1.1. Tulkojums ar līdzīgu tēlu	1	1	1	?	37	4,0 %
2. Frazeoloģisks tulkojums	1	1	1	0	123	13,3 %
3.1. Metafora, līdzīgs tēls	1	0	1	1	33	3,6 %
3.2. Metafora, viens vārds, līdzīgs tēls	0	–	1	1	4	0,4 %
3.3. Metafora	1	0	1	0	28	3,0 %
3.4. Metafora, viens vārds, cits tēls	0	–	1	0	13	1,4 %
4. Burtisks tulkojums	1	0	0	1	52	5,6 %
5. Vairākvārdu tulkojums	1	0	0	0	241	26,0 %
6. Noturīga vārdkopa	1	1	0	0	22	2,4 %
6.1. Tēls, viens vārds	0	–	0	1	24	2,6 %
7. Vienvārda tulkojums	0	–	0	0	189	20,4 %
Kopā:					927	100 %

2. tabula. Frazeoloģismu tulkošanas modeļi

Lai ilustrētu, kā tulkojums analizēts un klasificēts atbilstoši modeļiem, tālāk tekstā aplūkots piemērs no visretākās grupas, t. i., “3.2. Metafora, viens vārds, līdzīgs tēls”:

Voyez-moi ce fol, continua-t-elle, qui prend feu au moindre propos.
(Druon, 2005: 96) [burtiski: “ņem uguni”]

– Paskat tikai, kāds negudrais, – viņa turpināja, – *aizsvilstas* par katru nieku. (Drions, 2000: 89)

Tulkotāja avotteksta frazeoloģismu atveidojusi ar vienu vārdu, kas lietots pārnestā nozīmē. Tēls paliek nemainīgs: cilvēks, kuru pārņem dusmas, “sāk degt”. Noturīgums uz vienu vārdu nav attiecināms.

Kā redzams 2. tabulā, bezdeficīta tulkojumi veido 17,4 % no korpusa. Kopā saliekot tulkojumus ar oriģinālam līdzīgu (4 %) un alternatīvu tēlu (13,3 %), frazeoloģiskie ekvivalenti veido 34,7 % no korpusa, t. i., 321 vienība no 927. Skaitliski vispopulārākā metode ir visvienkāršākā – atrast ekvivalenci nozīmei, brīvi formulējot to vairākos vārdos bez pārnestās nozīmes. Būtībā ceturtdaļā tulkojumu frazeoloģisma nav. Piektdaļā gadījumu franču frazeoloģisms ir atveidots ar vienu latviešu valodas vārdu (piemēram, *courir à toute pompe* = *skriet ar pilnu ātrumu* (burtiski: “uz visu pumpi”) atveidots kā *drāzties*). Visretāk izmantotā metode ir tulkojums “vārds pret vārdu”, kam tulkotāju vidū jau izsenis ir slikta reputācija un kas tiek uzskatīts par īpaši nepiemērotu frazeoloģismu tulkojumos (Eco, 2003; Gaļ, 2012). Jāsaka gan, ka starp tiem 5,5 % risinājumu, kas ir atrodami korpusā, vairāki burtiski iztulkotie frazeoloģismi izrādījušies gana veiksmīgi, tomēr tulkojumu kvalitātes vērtēšana ir ārpus šī promocijas darba ietvara.

2.5. Semantisko lauku ietekme uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkošanā

Viens no promocijas darba mērķiem ir pārbaudīt, vai pastāv korelācija starp frazeoloģismu veidojošo elementu semantisko nozīmi jeb piederību pie kādas no noteiktām semantiskām grupām un frazeoloģismam raksturīgo elementu deficītu tulkojumā. Korpusa vienības kategorizētas pēc tematiem, lai no ražīgākajiem semantiskajiem laukiem piederīgiem tulkojumiem izveidotu apakškorpusus. Maģistra darba pētījumā (Ļaučuka 2015) darba autore aplūkoja frazeoloģiski ražīgākos semantiskos laukus, galvenokārt pamatojoties uz M. Pecmanes (Pecman, 2004) metapētījumu. Tā kā paralēlā korpusa lieluma dēļ nebija iespējams uzreiz noteikt semantiskos laukus, kas izveidotu vislielākos apakškorpusus, visi frazeoloģismi tika marķēti, atzīmējot to piederību pie semantiskajiem laukiem, kas ir ražīgi latviešu valodā kopumā, balstoties uz A. Ļaučukas (2015) pētījuma materiāliem. Tie bija šādi: ķermeņa daļas (*tomber sur le dos – uzkrist uz kakla*), personālijas (*prince du sang – augstdzimušais princis*), dzīvnieki (*une poule aux œufs d'or – vistiņa, kas dēja zelta olas*), dabas parādības (*en plein vent – zem klajas debess*), krāsas (*tout voir en couleur de rose – visu saskatīt rožainā gaismā*), Bībeles (*fruit défendu – aizliegtais auglis*) un antīkie (*travail d'Hercule – Hērakla varoņdarbs*) frazeoloģismi. Marķējums veikts, balstoties uz D. Sezaras (Sesar 1998) un A. Načisčiones (Naciscione 2012c) atzinumiem, kā arī pamatojoties uz franču un latviešu frazeoloģismu izcelsmi un tēlu veidojošo vārdu vizuālo attēlojumu. Viens frazeoloģisms var piederēt pie vairākām kategorijām: *blanc comme neige – balts kā sniegs* (“dabas parādības” un “krāsas”).

Lai iegūtie dati būtu statistiski nozīmīgi, pētījuma apakškorpusiem jābūt pietiekami apjomīgiem. Tādi izrādījušies trīs: ķermeņa daļas (242 vienības), dabas parādības (123 vienības) un personālijas (67 vienības). Izvēlēto semantisko lauku iegūtā statistika apstiprina hipotēzi: visos semantiskajos

laukos tēlu deficīta ziņā novērotas statistiski nozīmīgas atkāpes no pamatkorpusa vidējiem rādītājiem (skat. tālāk 3.–5. tabulu). Par statistiski nozīmīgu uzskatīta nejausības varbūtība (p vērtība), kas ir zemāka par 5 % vai arī augstāka par 95 %, kas norāda uz to, ka pretējā parādība nav nejausa. Pārnestās nozīmes un noturīguma rādītāji arī gandrīz katrā no pārējiem (mazāk apjomīgiem) semantiskajiem laukiem izrādījušies par 2–5,4 % augstāki nekā vidēji. Kopumā: jo lielāks apakškorpus, jo lielāka starpība.

Semantiskajam laukam “ķermeņa daļas” noturīgums un pārnestā nozīme tulkojumā saglabājušies ievērojami biežāk nekā pamatkorpusā. Oriģinālam identisks tēls parādās biežāk, un līdzīgu tēlu proporcija arī pieaug. Tas izskaidrojams ar to, ka cilvēki, piemeklējot metaforas dažādu parādību skaidrošanai, atsaucas uz to, kas viņiem ir labi zināms, – uz pašu ķermeni vai labi zināmu dzīvnieku ķermeni, tāpēc arī šajā semantiskajā laukā ir daudz vairāk metaforu, izteikumu, sakāmvārdu un frazeoloģismu, starp kuriem mēdz būt vieglāk atrast tuvāku ekvivalentu. Alternatīvie tēli tiek izmantoti retāk.

Ķermeņa daļas				
Pavisam 242	Vienības	Apakškorpusā	Korpusā	P vērtība
Vairāki vārdi	186	76,90 %	75,20 %	27,13 %
Noturīgums	107	44,20 %	37,00 %	0,45 %
Pārnestā nozīme	122	50,40 %	43,00 %	0,45 %
Alternatīvs tēls	148	61,20 %	66,30 %	98,00 %
Tēls sakrīt	69	28,50 %	22,00 %	0,34 %
Tēls ir līdzīgs	25	10,30 %	11,70 %	80,44 %
Tēls sakrīt vai ir līdzīgs	94	38,80 %	33,70 %	2,89 %

3. tabula. Tulkojumu deficīts semantiskajam laukam “ķermeņa daļas”

Semantiskajos laukos “dabas parādības” un “personālijas” ir līdzīga situācija ar oriģinālam identiskiem tēliem: tulkojumos to ir daudz vairāk nekā vidēji, un pieaugums ir statistiski nozīmīgs.

Dabas parādības				
Pavisam 123	Vienības	Apakškorpusā	Korpusā	P vērtība
Vairāki vārdi	96	78,00 %	75,20 %	25,19 %
Noturīgums	48	39,00 %	37,00 %	34,31 %
Pārnestā nozīme	56	45,50 %	43,00 %	30,76 %
Alternatīvs tēls	79	64,20 %	66,30 %	73,90 %
Tēls sakrīt	39	31,70 %	22,00 %	0,48 %
Tēls ir līdzīgs	6	4,90 %	11,70 %	99,83 %
Tēls sakrīt vai ir līdzīgs	45	36,60 %	33,70 %	26,10 %

4. tabula. Tulkojumu deficīts semantiskajam laukam “dabas parādības”

Personālijas				
Pavisam 67	Vienības	Apakškorpusā	Korpusā	P vērtība
Vairāki vārdi	54	80,60 %	75,20 %	18,04 %
Noturīgums	24	35,80 %	37,00 %	62,93 %
Pārnestā nozīme	32	47,80 %	43,00 %	24,69 %
Alternatīvs tēls	40	59,70 %	66,30 %	90,67 %
Tēls sakrīt	25	37,30 %	22,00 %	0,22 %
Tēls ir līdzīgs	2	3,00 %	11,70 %	99,81 %
Tēls sakrīt vai ir līdzīgs	27	40,30 %	33,70 %	14,48 %

5. tabula. Tulkojumu deficīts semantiskajam laukam “personālijas”

Tādējādi var secināt, ka pastāv statistiski nozīmīga korelācija starp frazeoloģisma semantisko lauku un tēla deficīta samazinājumu tulkojumos. Arī noturīguma un pārnestās nozīmes deficīts pētītajos semantiskajos laukos samazinājās, kaut arī ar ierobežotu šim pētījumam izveidoto korpusu šo izmaiņu p vērtības nav pietiekamas. Jāsaka, ka līdzīgas tendences atspoguļo arī pārējie sākotnēji izvēlētie semantiskie lauki, kas netika iekļauti pētījuma pamatdaļā to mazā apjoma dēļ. Iegūt vēl pārlicinošākus un plašākus pierādījumus hipotēzei, izpētīt lielāka apjoma korpusu, ir turpmāko pētījumu uzdevums.

SECINĀJUMI

Pētījuma rezultāti apstiprina hipotēzi – pastāv semantisko lauku korelācija ar deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkojumos. Ražīgajos semantiskajos laukos “ķermeņa daļas”, “dabas parādības” un “personālijas” avotvienībai identiski tēli parādās biežāk nekā pamatkorpusā. Tas notiek uz līdzīgu un alternatīvu tēlu pamata, pateicoties plašākai pieejamo frazeoloģismu un caurspīdīgu metaforu izvēlei. Līdzīga korelācija ir novērota arī noturīgumam un pārnestajai nozīmei, kuriem minētajos semantiskajos laukos deficīts ir mazāks.

Deficīta izpausmes frazeoloģismu tulkojumos

Vairākvārdu struktūra izrādījusies visnoturīgākā īpašība, kas pēc frazeoloģismu tulkošanas saglabājusies 75 % gadījumu; vienvārda ekvivalenti tiek piedāvāti samērā reti. To var skaidrot dažādi – gan ar tulkotāju nevēlēšanos trivializēt tekstu, aizstājot kompleksās konstrukcijas ar vienkāršām, gan ar to, ka frazeoloģismos ietvertos jēdzienus bieži ir grūti formulēt vienā vārdā (piemēram, *pelēkais kardināls* vai *zelta izpletnis*).

Noturīga vārdkopa saglabājusies 37 % gadījumu, bet tā bieži veido substrātu pārnestās nozīmes nostiprināšanai. Noturīguma parametrs ir piemērojams tikai vārdkopai, un četras piektdaļas no visiem metaforiskajiem tulkojumiem ir noturīgas vārdkopas. Brīvajiem vārdu savirkņajumiem metaforiskuma rādītājs ir tikai 17 %, bet vienvārda metaforas veido mazāk nekā 2 % no korpusa.

Deficīts samērā bieži (57 %) skar **pārnesto nozīmi**, kad frazeoloģismi tiek aizstāti ar vārdu virknēm bez tēlainības jeb ar skaidrojumiem. Savukārt

tulkojumos ar pārnesto nozīmi, tieši pateicoties metaforām, tēls tiek saglabāts divreiz biežāk nekā zaudēts.

Visnenoturīgākā frazeoloģisma sastāvdaļa tulkošanas deficīta kontekstā ir **tēls** – tas korpusa tulkojumos avotteksta vienībai ekvivalentā formā saglabāts tikai trešdaļā (34 %) gadījumu. Trīs ceturtdaļas no līdzīga tēla risinājumiem ir tulkojumi ar pārnesto nozīmi, savukārt risinājumos ar alternatīvu tēlu tādu ir tikai ceturtdaļa – šādos gadījumos sākotnējais tēls pārsvarā tiek saglabāts tad, kad franču valodas konstrukcija ir pietiekami caurspīdīga un saprotama latviešu lasītājiem, lai to varētu kalkot.

Šķiet, franču-latviešu tulkotāji atturas izmantot pašradītas metaforas un pārsvarā lieto konstrukcijas, kas jau nostiprinājušās valodā. Aplūkotajā valodu pāri daiļliteratūras tulkošanas jomā profesionāļi, tulkojot mākslinieciskās izteiksmes ziņā pat ļoti oriģinālus darbus (piemēram, F. Beigbedera romānus), nemēdz nodarboties ar teksta līdzradīšanu, tā vietā dodot priekšroku stingrai valodas normu un kultūras tradīciju ievērošanai. Korpusā gandrīz nav tulkojumu, kuros avotvalodas frazeoloģisms būtu

aizgūts, – kalki ar skaidrojumiem piedāvāti tikai pāris reizes. Tā kā frazeoloģismu tieša aizgūšana un kalku izmantošana (tostarp burtiskā tulkošana) gandrīz nenotiek, latviešu valodas bagātināšana paliek latviešu autoru un valodas lietotāju uzdevums.

Frazeoloģismu īpašību savstarpējā mijiedarbība tulkošanas deficīta kontekstā

Izpētot frazeoloģismu īpašību savstarpējo saistību tulkošanas deficīta kontekstā, noteikts, ka vairākvārdu struktūra ir neatkarīga un visnenoturīgākā īpašība. Lēmums tulkot frazeoloģismu vairākos vārdos ir viens no vieglākajiem, jo šādiem formulējumiem nav nekādu gramatisku ierobežojumu, bet tas izradās

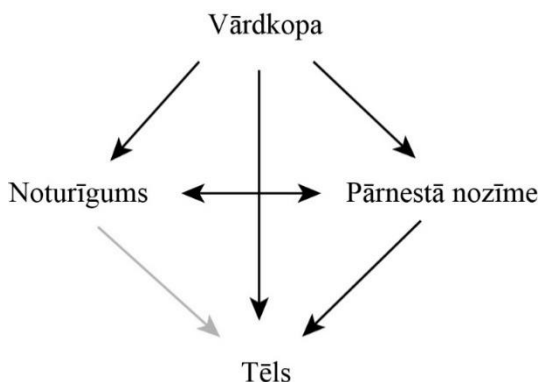
svarīgs priekšnoteikums pārējo frazeoloģisma īpašību saglabāšanai mērķtekstā. Vienvārda risinājumi nav izteikumi, un tas uzreiz nozīmē gan sintaktisku, gan frazeoloģiskās vienības deficītu, un tiem ļoti reti parādās pārnestā nozīme vai oriģinālam līdzīgs tēls, kas nozīmē, ka avota metaforiskums un tēlainība tulkojumā visdrīzāk zudīs. Vairākvārdu struktūra kā tulkotāja izvēle nav atkarīga no pārējām frazeoloģisma īpašībām, bet pati tās ietekmē.

Noturīga vārdkopa un pārnestā nozīme ir savstarpēji saistītas: tiek novērota augsta korelācija, proti, četras piektdaļas no metaforiskajiem tulkojumiem ir noturīgas vārdkopas. Abas īpašības ir atkarīgas no vairākvārdu struktūras. Noturīgums ir tieši atkarīgs, jo vienvārda risinājumiem noturīguma parametrs nav piemērojams, savukārt vienvārda metaforas korpusā ir ļoti retas.

Tēls izrādījies visnenoturīgākā īpašība, ko tulkotāji neuzskata par prioritāti. Tas tiek aizstāts ar citu tēlu 76 % gadījumu, savukārt trīs ceturtdaļas no līdzīga tēla risinājumiem ir tulkojumi ar pārnesto nozīmi, kas ļauj saskatīt saikni arī starp šiem diviem parametriem. Teorētiski noturīgumam tēlu nevajadzētu ietekmēt (jo metaforu izmantošanas iespējas nav ierobežotas), bet praksē tulkotāji izvairās no

metaforiskiem risinājumiem, kas nav nostiprinājušies valodā (korpusā tādi ir tikai 8,4 %).

Kopumā attiecības starp atsevišķām frazeoloģisma īpašībām tulkošanas deficīta kontekstā var atspoguļot ar shēmu, kas parādīta 2. attēlā.

2. attēls. Frazeoloģisma īpašību savstarpējā ietekme tulkošanas deficīta kontekstā

Frazeoloģismu tulkošanas modeļi

Populārākais tulkošanas modelis ir frazeoloģisma nozīmes atveide vairākvārdu virknēs (deficīts skar visu, izņemot vairākvārdu struktūru) – 26 %; tam seko vienvārda ekvivalenti (pilns deficīts, kas dažkārt skar arī nozīmi) – 20,4 %; tad bezdeficīta tulkojums (17,4 %) un frazeoloģisks tulkojums, kuram deficīts skar vienīgi tēlu, – 13,3 %. Divi visizplatītākie risinājumi ir ar vislielāko deficītu un kopā veido 46,4 % no korpusa, bet trešais un ceturtais izplatītākais modelis (kopā 30,7 %) tiecas uz vismazāko iespējamo deficītu.

Frazeoloģismu tulkošanas modeļi ir noderīgi tādēļ, ka tie piedāvā metodoloģiju frazeoloģisko tulkojumu vērtēšanai un salīdzināšanai no deficīta teorijas perspektīvas, šādi palīdzot mazināt tulkošanas deficītu un uzlabot tulkojumu kvalitāti. Tie arī ļauj pārvērst lielu paralēlu korpusu datus datorapstrādei piemērotā formātā, savstarpēji salīdzināt deficīta rādītājus, veidot ar matemātiskām metodēm apstrādājamu statistiku, kā arī piedāvā praktisku metodoloģiju turpmākiem pētījumiem.

Semantisko lauku ietekme uz deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkojumos

Pētījuma rezultāti apstiprina hipotēzi, jo ražīgajos semantiskajos laukos “ķermeņa daļas”, “dabas parādības” un “personālijas” ir novērotas statistiski nozīmīgas atkāpes no pamatkorpusa vidējiem deficīta rādītājiem. Galvenokārt tie nozīmē avotvienībai identisko tēlu saglabāšanās pieaugumu, bieži uz līdzīgu un alternatīvu tēlu pamata, pateicoties plašākai pieejamo frazeoloģismu un caurspīdīgu metaforu izvēlei. Šāda korelācija tiek novērota arī noturīgumam un pārnestajai nozīmei.

Nelielā apakškorpusu apjoma dēļ ne visās papildu izlasēs atšķirības ir statistiski nozīmīgas, tomēr pārnestās nozīmes un noturīguma deficīts visās samazinājās salīdzinājumā ar pamatkorpusu. Var arī secināt, ka semantiskajos laukos “ķermeņa daļas”, “dabas parādības” un “personālijas” metaforu sakritība franču un latviešu valodā ir ievērojama, neskatoties uz to, ka frazeoloģismus bieži dēvē par “vienībām, ko nav iespējams tulkot citās valodās” un dažkārt pat tā arī definē (Le Petit Larousse, 2005: 562).

TĒZES

1. **Pastāv korelācija starp frazeoloģismu semantiskajiem laukiem un deficīta izpausmēm šo frazeoloģismu tulkojumos.**
2. Tādos ražīgos semantiskajos laukos kā “ķermeņa daļas”, “dabas parādības” un “personālijas” avotvienībai identiski tēli parādās līdz 15 % biežāk nekā pamatkorpusā, un atšķirības ir statistiski nozīmīgas. Tas notiek uz līdzīgu un alternatīvu tēlu pamata, pateicoties plašākai pieejamo frazeoloģismu un caurspīdīgu metaforu izvēlei.
3. Līdzīga korelācija ir novērota arī noturīgumam un pārnestajai nozīmei, kuriem minētajos semantiskajos laukos deficīts mēdz būt līdz 7 % mazāks, bet pārliecinošāku datu iegūšanai ir nepieciešams veikt papildu pētījumu, balstoties uz lielāku korpusu.
4. Lēmums tulkot frazeoloģismu vairākos vārdos izrādās svarīgs priekšnoteikums deficīta novēršanai, tas veicina pārējo frazeoloģismu īpašību saglabāšanos tulkojumā. Noturīgums un pārnestā nozīme ir saistīti – noturīgums veido substrātu pārnestās nozīmes saglabāšanai. Tēls nav prioritārs, un tā deficīts pārējās īpašības neietekmē.

NOBEIGUMS

Pētījumā ir sasniegti visi trīs izvirzītie mērķi: izpētītas un aprakstītas deficīta izpausmes frazeoloģismu tulkojumos; sistematizēti un aprakstīti frazeoloģismu struktūrā balstīti tulkošanas modeļi; apstiprināta semantisko lauku korelācija ar deficīta izpausmēm frazeoloģismu tulkojumos. Darbā **apstiprinājusies** sākotnēji izvirzītā **hipotēze** – frazeoloģisma semantiskais lauks ietekmē tulkošanas deficīta izpausmes jeb frazeoloģismam raksturīgo īpašību saglabāšanos vai pazušānu tulkojumā. Ražīgajos semantiskajos laukos “ķermeņa daļas”, “dabas parādības” un “personālijas” visas frazeoloģismu īpašības saglabājas biežāk nekā pamatkorpusā, un jo lielāks ir apakškorpus, jo augstākas ir p vērtības, kas apstiprina atšķirību statistisko nozīmīgumu.

Veiktā pētījuma **teorētiskais pienesums** ir daudzpusīgs. Pirmkārt, apkopotie frazeoloģismu tulkošanas modeļi palīdz izprast tulkošanas deficīta veidošanās faktoros un sasaisīt tā izpausmes ar frazeoloģismu īpašību savstarpējās mijiedarbības mehānismiem tulkošanā. Otrkārt, gūtās teorētiskās atziņas par frazeoloģisma īpašību mijiedarbību un to ietekmi uz deficīta rašanos tulkošanas procesā kopā ar piedāvātajiem tulkošanas modeļiem paver jaunu perspektīvu franču-latviešu tulkojumzinātnē, ieviešot tajā novatorisku rīku un iepazīstinot ar aktuālu deficīta teoriju. Treškārt, frazeoloģismu tulkošanas modeļi un teorētiskais ietvars veido frazeoloģisku ekvivalentu novērtēšanas metodoloģiju, kas palīdzēs veikt turpmākus pētījumus, sniedzot ērtu deficīta marķēšanas sistēmu, ko var izmantot lielu korpusu datorapstrādē.

Minētā metodoloģija arī veido galveno **praktisko pienesumu** tulkošanas nozarē kā noderīgs rīks dažādu tulkošanas risinājumu novērtēšanai un salīdzināšanai, lai pārvaldītu tulkošanas deficītu, kas ir tulkotāja kā starpkultūru komunikācijas vidutāja galvenais uzdevums. Franču valodniecībā izstrādātais tulkošanas deficīta jēdziens un teorētiskais ietvars jāievieš franču-

latviešu tulkojumzinātnē un jāiekļauj akadēmiskajās programmās, lai uzlabotu jaunu tulkošanas nozares profesionāļu apmācību. Apstiprinātā pētījuma hipotēze liecina par to, ka tulku darbs (kur laiks ekvivalentu piemeklēšanai ir ierobežots) frazeoloģijas jomā jābalsta uz ražīgiem semantiskajiem laukiem – tas ir efektīvi, sniedz vislielāko atbalstu un palīdzēs ietaupīt laiku lēmumu pieņemšanā, jo lielākā daļa tulkojamo frazeoloģismu būs tieši no šiem laukiem. Frazeoloģismu tulkošanas modeļi un dziļāka procesu teorētiskā izpratne palīdzēs tulkiem un tulkotājiem labāk orientēties pieejamajos ekvivalentos, novērtēt tos no jaunas perspektīvas un uzlabot savu sniegumu, samazinot tulkojumos frazeoloģisku deficītu. Ņemot vērā to, cik svarīga ir tēlainās izteiksmes līdzekļu saglabāšana daiļliterāras tulkojumos, pētījuma rezultāti palīdz uzlabot daiļdarbu tulkojumu kvalitāti.

**UNIVERSITY
OF LATVIA**

FACULTY OF HUMANITIES

ALEKSANDRA BUŅINA

**INFLUENCE OF SEMANTIC FIELDS
ON THE MANIFESTATIONS OF DEFICIT IN
THE TRANSLATIONS OF IDIOMS FROM
FRENCH INTO LATVIAN**

SUMMARY OF THE DOCTORAL THESIS

Submitted for the degree of Doctor of Philosophy (Ph. D.)
in Linguistics

In the field of Linguistics and Literary Studies nozarē
Subfield of Comparative Linguistics

Riga, 2023

The doctoral thesis was carried out at the Faculty of Humanities, University of Latvia, Department of Romance studies, from 2016 to 2023.

The thesis contains the introduction, four chapters, the reference list, and an appendix.

Form of the thesis: dissertation in linguistics and literary studies, sub-branch of comparative linguistics.

Supervisor: Dr. philol., prof. **Jeļena Vladimirska**

Reviewers:

- 1) *Dr. habil. philol.*, **A. Veisbergs**, University of Latvia;
- 2) *Dr. habil. philol.* **D. Markus**, Liepaja University;
- 3) *Dr. habil. philol.* **S. Tchougounnikov**, University of Burgundy.

The thesis will be defended at the public session of the Doctoral Committee of Linguistics and Literary Studies, University of Latvia, on the 16th of May 2023, Visvalža Street 4A, Riga.

The thesis and the summary are available at the Library of the University of Latvia in Riga, Kalpaka boulevard 4.

Chairperson of the Doctoral Committee

Dr. habil. philol. **I. Druviete**

Secretary of the Doctoral Committee

Dr. philol. **I. Narodovska**

© University of Latvia, 2023

© Aleksandra Buņina, 2023

ABSTRACT

The relevance of the doctoral thesis “Influence of Semantic Fields on the Manifestations of Deficit in the Translations of Idioms from French into Latvian” is determined by the considerable amount of literature being translated in the mentioned direction. Another factor is the relatively small number of studies in the French-Latvian language pair; filling this gap, the given thesis examines current theories and practices of the French linguistics. The author analyses the manifestations of deficit in idioms undergoing translation in order to understand what and why is being lost in the process, with the aim of reducing deficit in translation.

One of the concepts used in the work is *semantic field* – a set of lexical units united by a common semantic component (Mel’čuk & Milićević, 2020). In order to test the hypothesis that the semantic field of an idiom can affect the deficit that occurs in the translation process, the author of the thesis has compiled theoretical knowledge, assembled a parallel corpus of idioms, and conducted an empirical study on how the manifestations of deficit in translated idioms are influenced by their semantic fields. The work is mainly based on the theory of deficit, which was developed by Salah Mejri (2005, 2013) and Jean-René Ladmiraal (2013) alongside other linguists.

By the term *idiom* this research means stable multi-word combinations in which at least one word is used in a figurative sense. Every idiom also carries certain imagery. Any of these features can be carried on or lost in the translation, which determines the extent and structure of the translation deficit. In order to investigate the deficit formation mechanisms, a parallel corpus has been assembled: source language idioms were excerpted from the original works of various French authors and contrasted with their equivalents from Latvian translations published in Latvia after 1990. To dodge the bias of any

individual author's or translator's personal style, the former and the latter are varied. The corpus is labelled manually, and a special program was developed to retrieve structural phraseological deficit data. By combining the theoretical framework and the data obtained in the study, possible phraseological translation models were described. Semantic field labels allowed to filter out subcorpora, whose deficit structure and statistical data were compared with the indicators of the main corpus. Statistical significance was set at a p-value lower than 5% or higher than 95%. In the subcorpora of the three largest semantic fields, statistically significant deviations from the means of the main corpus are observed: the deficit tends to be lower, especially for imagery. Even in smaller subcorpora of other productive semantic fields the rates of preserved figurative meaning and fixedness have been shown to exceed the mean by 2–5.4%. In general, the larger the subcorpus, the larger the difference.

The work concludes that the semantic field of an idiom indeed correlates with the manifestations of deficit in translation: if an idiom belongs to a productive semantic field (for example, *body parts*, *natural phenomena*, or *personalities*), then the translation deficit decreases at all levels of the idiom's structure and the original imagery is more often retained in the translation. The phraseological translation models describe types of deficit and allow to evaluate translations from the perspective of deficit theory and to compare them with each other, as well as provide a convenient framework for converting linguistic data into a computer-friendly format for further research.

Keywords: deficit, translation, idioms, phraseology, semantic fields

CONTENTS

ABSTRACT	49
CONTENTS	51
GENERAL DESCRIPTION OF THE STUDY	52
1. THEORETICAL BASIS OF RESEARCH	62
1.1. <i>Idiom</i> and other terminology	62
1.2. Aspects of phraseological translation and the deficit theory	64
1.3. Semantic fields	66
2. EMPIRICAL RESEARCH	68
2.1. Research methodology	68
2.2. Data selection and corpus creation	70
2.3. Manifestations of deficit	73
2.4. Phraseological translation models	75
2.5. The influence of semantic fields on the manifestations of deficit in the translations of idioms	78
RESULTS	82
THESES	87
CONCLUSIONS	88
REFERENCES	90
CONFERENCE PRESENTATIONS	98
SCIENTIFIC PUBLICATIONS	100

GENERAL DESCRIPTION OF THE STUDY

Every year, hundreds of books and other publications are translated into Latvian. As a source language, French ranks fourth after English, German and Russian (CSP, 2017). Judging by the publication databases of the University of Latvia, the academic interest reflects this trend quite accurately – the interaction between French and Latvian has been studied less actively than the more common language combinations, especially in the field of phraseology. The lack of a specialized phraseological dictionary in this language pair makes translators' work even more challenging. Thus, the object of the study was chosen so as to investigate a language combination that receives scarcer academic attention, and to focus on an area that is specific enough to present a challenge for translators, and that lacks reference materials.

One of the current theories in the translation industry is the theory of deficit developed among others by Salah Mejri (2005, 2013) and Jean-René Ladmiral (2013). Within the framework of this theory, translation analysis focuses not on what is included in the final text, but rather on what is missing. Deficit is caused by many factors: "the lack of common views; a strictly linguistic deficit resulting from the various mentioned semantic aspects; a systematic and general deficit characteristic of any transfer of semantic content from one language to another, as it has been conceived and put into lexical or grammatical templates of different configurations" (Mejri, 2005: 122). Such a deficit is considered an inalienable phenomenon proper to translation, but its specific manifestations result from translators' decisions and priorities.

The translation of idioms is made difficult by the fact that the semantic meaning of these lexical formations cannot be derived from the definitions of the words that compose it (Veisbergs, 2012: 10). Figurative meaning – the semantic meaning of a word or word combination in the given context and

therefore the object of translation – is not the sum of the direct, “dictionary” meanings of the words that make up an idiom. Each lexeme contributes its own imagery and expressiveness, which in turn often complicates the translator’s choice (Načiscione, 2010c: 20). Distantly related languages, such as Latvian and French, which, moreover, do not share common political history, long-term and intense cultural relations, or similar cultural context, naturally have fewer identical and borrowed idioms than closely related languages or those that have been in contact for a long time – which in turn increases the deficit. In the current thesis, idioms are analysed as sets of features, which, according to the definition, include multi-word structure, fixedness, and figurative meaning. In order to expand the scope of previous studies, the translation deficit is also analysed from the aspect of imagery. Accordingly, in the given work, the concept of deficit denotes the lack of one or more of the above-mentioned features in the equivalent proposed in the translated text.

Classification by semantics (Pecman, 2004: 42) proved to be particularly useful in idiom translation in the master’s thesis previously defended by the author of this work (Laučuka, 2015: 25–28). The aim of the current research is to investigate the influence of semantic fields – defined as sets of lexical units united by a common semantic component (Mel’čuk & Milićević, 2020) – on the translation deficit. Some semantic fields (for example, *body parts*, *colors*, *natural phenomena*, etc.), are significantly more prolific with idioms than others; this means that in such semantic fields in the target language it is often easier to find an utterance of the form and meaning similar to the source language unit. Even if it is impossible to find a phraseological equivalent, translators can offer, for example, appropriate metaphors. If the choice of collocations and metaphors in a certain semantic field is wider, then it is possible that the deficit of imagery and fixedness could decrease in comparison to other semantic fields or the language in general. This

would mean that the semantic field to which the idiom belongs influences the deficit of certain idiom features in translation.

Research hypothesis

Manifestations of deficit in the translations of idioms correlate with the semantic fields of these idioms.

Research goals

1. To investigate manifestations of deficit in the translations of idioms.
2. To systematize translation models based on the idiom structure.
3. To study the influence of semantic fields on the manifestations of deficit in the translations of idioms.

Research objectives

Theoretical:

1. To review linguistic theories about the structure of idioms, practical and theoretical aspects of phraseological translation, semantics and classification of idioms, (un)translatability and equivalence.
2. To explore current approaches and concepts, including phraseological imagery and the theory of deficit in translation.
3. To develop the principles and criteria for corpus data selection.
4. To test the research hypothesis.

Empirical:

1. To create a balanced parallel corpus of French idioms and their Latvian translations.
2. To develop a tailored labelling system, which would allow to filter, group, digitize and investigate the data.

3. To process the corpus with a specially developed software, apply the labelling, create subcorpora of semantic fields and collect statistical data.
4. To systematize the phraseological translation models that reflect the interaction of the idioms' features in the translation process.
5. To investigate the influence of the selected semantic fields on the manifestations of translation deficit in idioms by comparing the subcorpora statistics with the main corpus.

Theoretical framework

1. Research of scientific literature on the topic of the study: in the theoretical and practical aspects of translation as such, the given thesis is following the traditions of the Paris school as represented by D. Seleskovitch and M. Lederer (Lederer 1997; Seleskovitch et Lederer 1984), while the literary translation part greatly relies on the experience and know-how of U. Eco (Eco 2003) and N. Gal (Gal 2012). In general phraseology, many authors are featured: A. P. Cowie (1981, 1998, 2001), R. Gläser (1988, 1998), H. Burger (1982, 1998), I. Mel'čuk and D. Beck (Mel'čuk 1998, 2011; Mel'čuk & Beck 2011) among others, while the particularities of French phraseology are well explained by Gross (1996, 2010), Rey and Chantreau (1984, 2003). The research of A. Veisbergs (1999, 2007) helps to put the insights of traductology into the context of the Latvian phraseology. The pragmatic and theoretically analytical context of the study is formed by the translation theories of the 20th and 21st centuries.
2. By combining translation and phraseology, a theoretical framework is formed, which studies the applications of translation science to phraseology (K. Balliu (2005), U. Eco (2003), A. Načisčione (2003, 2010b), A. Veisbergs (1986, 1994, 1999, 2012, 2013)) and aspects of imagery translation in particular (A. Načisčione (2006, 2010c); G. Gross (1996)).

3. Analysis of innovative approaches and concepts, within which the theory of deficit (S. Mejri (1998, 2005, 2013), J.-C. Anscombre (2009, 2015), J.-R. Ladmiral (2013)) and aspects of phraseological imagery (A.-M. Houdebine-Gravaud (1985, 2015), S. Berbinski (2015a, 2015b)) are explored in depth.
4. The application of the theory of deficit in the translation of idioms requires a deeper study of the concept of equivalence in order to define possible deficit objects. It is offered by J.-C. Anscombre (2009), Seleskovitch et Lederer (1984) and U. Eco (2003).
5. The proposed hypothesis is largely based on the previously defended master's thesis, which outlined further research directions (Ľaučuka, 2015). Important aspects of it were general semantics by F. Saussure (1996); K. Herzog's (2010) interpretation of Humboldtian insights; semantic fields in the works of J. Trier (1931), Ch. Bailly (1921) and J.-F. Zouogbo (2008, 2013), as well as their applications in idiom classification (M. Pecman (2004); A. Laua, A. Ezeriņa, S. Veinberga (1996)).
6. Refining the hypothesis: a scientific exchange with a practice project was carried out at the University of Bucharest, within the framework of which the concept testing, draft research presentation and scientific discussion took place by under the supervision of Dr. Sonja Berbinski.

Empirical research methods

In order to ensure the validity and objectivity of the research, the doctoral thesis uses a combined methodological approach, which includes the following methods:

1. Analysis of the theoretical literature dedicated to the research subject – phraseology, translation deficit and semantic fields – to define the theoretical framework.

2. Development of the research methodology: the principles of corpus construction (D. Jurafsky & J. H. Martin (2020); M. Wynne (2005)), definition of the criteria for corpus material selection, i.e. for idiom recognition (Ch. Bally (1921), A. Naciscione (2010b), A. Laua (1991), A. Veisbergs (2012)).
3. Documentary and semantic analysis of literary works to identify idioms.
4. Fragment excerption for data collection; discourse analysis; juxtaposition of the excerpted fragments to compose the parallel corpus; discourse, semantic and comparative analysis to validate the excerpted and juxtaposed passages.
5. Research corpus creation: a balanced parallel corpus of French idioms and their respective Latvian translations was assembled. Both original writers and Latvian translators were varied in order to prevent excessive influence of any personal style.
6. Development of corpus markup for selection, grouping and investigation of linguistic data and further computer analysis. The labelled corpus is available via the link: shorturl.at/etALV.
7. Semantic and structural linguistic analysis to label the corpus data. Labelling was applied manually.
8. Lexical and semantic analysis to identify productive semantic fields and group the data; semantic field subcorpora were created with filtering.
9. Development of processing software: research need analysis, formulation of the technical task; creation of a text processor (in Python programming language); customization of Excel automatic tools.
10. Statistical and numerical analysis for corpus data processing; qualitative and structural analysis of the obtained data arrays to discover trends, correlations, and causations.
11. Data visualization in tables and graphs (with Microsoft Office software).

12. Hypothesis verification: comparison between the subcorpora of the selected productive semantic fields and the main corpus; verification of the statistical significance of the discovered differences according to Craparo's methodology (Craparo 2007).
13. Induction method to describe phraseological translation models. Systematization and description of the models that reflect the interaction of idioms properties in the translation process and help to deeper understand the structure and causes of the deficit.

Research novelty

Every year, 600-700 books and other publications are translated into Latvian, and about 5% of this number are translations from French, which ranks fourth among source languages after English, German and Russian (CSP, 2017). Judging by the publications databases of the University of Latvia,^{12,13,14} academic interest reflects this trend – the interaction between French and Latvian has been studied much less intensively than the more popular language pairs, especially in the field of phraseology. Therefore, research in the chosen field is relevant.

One of the topical and innovative aspects of the present research is application of the deficit theory to study idiom translation. According to this theory, the main focus is not what is transferred from the source text to the target text, but what is lost in the process (Ladmiral 2013). The novelty of the work is based on the fact that the defining, structural properties of idioms – namely, their multi-word structure, relatively fixed form, and figurative meaning – are analysed as objects of deficit. In order to expand the field of

---

¹² Database of publications and history of UL scientists.

¹³ Database of dissertations developed and defended at UL.

¹⁴ Database of UL final theses.

previous research, the current thesis also investigates the deficit of original imagery, thus listing image as an additional dimension, a property that is always present in an idiom.

The relevance of the thesis is also supported by the development of machine translation technologies. Today, the bulk of written translations is automated – currently computers are able to perform uniform, repetitive tasks much faster and more accurately than humans. However, fiction remains an area where artificial intelligence is not yet able to fully replace human translators, because the ability to understand allusions, subtext, hints, humour, etc. is necessary to appreciate a work of art. Translation of a literary work involves co-creation – the translator tries to find or invent means of artistic expression “that would cause in the readers the same cognitive and emotional effect that the original text causes in its own [readers]” (Lederer, 1997: 13). Identification and contextually appropriate translation of idioms remain among of the most significant challenges for machine translation tools and one of the reasons why the texts translated by neural networks still require post-editing. The innovative deficit markup methodology developed in this doctoral thesis facilitates processing of large amounts of data and supports development of computational linguistics by allowing to investigate trends with the help of a program, as implemented in the practical part.

Theoretical significance

1. Analysis of phraseological translation in the French and Latvian language pair that is in demand, but relatively little-studied.
2. The topical theory of deficit as developed by Salah Mejri (2005, 2013) and Jean-René Ladamiral (2013) is borrowed from French linguistics and applied in French-Latvian traductology.

3. The practical and theoretical insights on idiom imagery by Anne-Marie Houdebine-Gravaud (1985, 2015) and Sonja Berbinski (2015a, 2015b) are transferred from the French language studies to investigate the Latvian data, thus helping to develop Anitas Načisčione's research on idiom imagery (Načisčione, 2003, 2006, 2010a, 2010b, 2010c).
4. The systematised phraseological translation models help to understand the factors that cause deficit and link its manifestations with the mechanisms of interaction among idiom properties in translation.

Practical significance

1. Discussions about the importance of translators' creativity, self-created metaphors, and calques for the purpose of enriching the Latvian language have been rekindled in the professional circles.
2. The application of the deficit theory in the analysis of the French-Latvian parallel corpus provides clear insights into how the quality of translations in this language pair can be improved by reducing the deficit.
3. The confirmed hypothesis that idioms' semantic fields affect their translation deficit makes a valuable contribution in the academic context, helping to train translators and interpreters more effectively.
4. The systematised phraseological translation models provide a convenient methodology for the digitisation of deficit data for future research.

Structure of the thesis

The first chapter of the work contains definitions and explains terminology in both French and Latvian.

The second chapter discusses the characteristic features of idioms and presents the criteria for what is considered an idiom in linguistics and in the present doctoral thesis. These criteria guide the collection of the corpus data.

The third chapter is devoted to the theoretical and practical aspects of idiom translation, the concepts of translatability and equivalence, as well as the importance of imagery in the translation of idioms.

The fourth chapter is analytical – first, it describes the principles of data collection, corpus composition and markup; further, the paper presents and analyses the statistical data obtained in the study, systematizes translation models, and investigates the influence of semantic fields on translation deficit.

Finally, the last part of the paper summarizes the research results: the study obtained statistically significant data that confirm the hypothesis. In conclusion, new problems are outlined along with proposals for their solutions and suggestions for further research.

1. THEORETICAL BASIS OF RESEARCH

1.1. *Idiom* and other terminology

The thesis relies on the definition, according to which a “...*phraseological unit and phraseologism refer to a relatively stable combination of words with a completely or partially figurative meaning*” (Veisbergs 2012:10). Similar definitions are adopted not only by Latvian scholars as, for example, Načisčione (2001, 2003, 2010b), Laua (1992, 1996), Oļehnoviča (2014), Raškevičs un Vējš (1993), Orlovska (1973), Ozols (1959), but also by researchers who study other languages and use alternative terms, like *idiom*: Mel’čuk (2011), Cowie (1981, 1998, 2001) and others. French linguists use a vast array of terms including *séquence figée* (Gross 1996), *locution* (Guiraud 1979, Rey et Chantreu 1984, 2003), *expression idiomatique* (Dubois 2002), *unité phraséologique* (Bally 1921), *item discursif figé*, or *IDF* (Berbinski 2015a, 2015b) etc. One of the most popular terms is *expression figée* – a definition provided by Gaston Gross enumerates the same features: a fixed collocation with figurative meaning (Gross 1996: 57). Considering that this term was deemed the most appropriate by Anscombe (2009, 2015), Mejri (1998, 2005, 2013) and Ladmiral (2013), whose research in traductology extensively serves as a basis for this thesis, *expression figée* was selected as the main term by the author of this work. However, in cases where the definitions provided by other authors allowed to conclude that they had studied the same concept, alternative terms were also considered in the theoretical framework review.

The definition of *idiom* enumerates three obligatory features:

- it is composed of at least two words (Ozols, 1959: 201); the French use the term *polylexicalité* (Issel-Dombert, 2013: 1), the Germans: *Polylexikalität* (Burger 1998: 15);
- its form is relatively stable – which in the French linguistics is described by terms like *figement* (Issel-Dombert, 2013: 1), *phraséologisé* (Mel’čuk, Beck, 2011: 178) and in English as *fixedness* (Mel’čuk, 1998: 17); it needs to be mentioned that even though an idiom’s form is fixed, it might still have variations (Orlovska, 1973: 27);
- at least one word is used in the figurative meaning – *idiomaticité* (Issel-Dombert, 2013: 1), *non-compositionnality* (Mel’čuk, 1998: 24).

One of the basic concepts of the research is *deficit* as introduced by Salah Mejri, which denotes the set of properties of the source unit that are not transferred to the translation (Mejri 1998, 2013); these can be lexical, semantic, stylistic, etc. Recognizing the inevitability of such losses, the scientist called translation itself “deficit management” (Mejri, 2005: 120). Jean-René Ladmiral wrote about the same phenomenon, emphasizing that deficit arises as a result of the translator’s decisions – “it’s what I accept to lose” (Ladmiral, 2013: 22).

Each of the three mentioned defining features of an idiom can either manifest itself in the translated text or disappear in the process or translation. It is thus possible to view them in isolation – as objects of deficit. Such an approach allows to analyse the structure of the translation deficit, to understand more deeply the transfer of idiom properties and their interaction. As an additional aspect, this study also examines imagery from a deficit perspective. An image is not included into the definition, but it is always present in an idiom: “Thus, phraseological metaphor exists not only in thought and language; it also exists in visual representation and its perception” (Naciscione, 2010b: 175). The concept of image is broad and ambiguous; it therefore deserves a

separate chapter. In general, within the framework of this thesis, the term refers to mental expressions related to human senses – taste, touch, hearing, sight, and smell – that are elicited by words (Naciscione, 2006: 45). On the other hand, imagery, as Morrison wrote, is “mental pictures that are created through poetic language” (Morrison, 2010: 62). For example, the expression “kaçu concerts” (*lit.* “*cat concert*”) creates a completely different picture in the mind of a reader than the phrase “bad singing”, and this imagery should be taken into account by the translator, especially when working with fiction. Naciscione’s works on idiom imagery and the visual representation of metaphors (Naciscione 2003, 2006, 2010b, 2010c) convincingly proved that imagery plays an important role in the perception of idioms and, therefore, of literary works, and that it can be (and often is) affected by translation deficit.

1.2. Aspects of phraseological translation and the deficit theory

A perfect, zero-deficit translation would be an idiom fully equivalent to the source unit at the level of category, lexis, frequency, rhythm and semantics (Zouogbo, 2013: 125). Respectively, the meaning of an idiom in the target text should fully correspond to the original, while the direct meanings of the words composing it should be semantically and stylistically completely equivalent or at least close to the lexemes that make up the utterance in the source language, and the closest correspondence would be achieved if the collocations in both languages also had the same imagery. A quality translation should produce the same effect on the reader as the original text (Seleskovitch, Lederer 1984). Finally, the solution should harmoniously fit the style and genre, as well as comply with the norms of the target language – Balliu called it “*correspondance esthétique*”, or aesthetic conformity (Balliu, 2005: 937). An example is *fille de rue* = *ielasmeita* (*street girl*), where equivalent meanings of the idioms arise from words whose direct meanings in both languages coincide.

Since in most cases such idioms may be difficult to find or even absent from the target language, translators need to find alternative solutions. The problematic of equivalence is outlined by a widely quoted opinion that a perfect translation is not possible at all: “At best, when translating, people say almost the same thing”¹⁵ (Eco, 2003: 325). When transferring meaning from one language to another, nuances are lost.

The translator’s task in such a situation is to set priorities and decide about what will be reproduced in the target text and what will have to be abandoned. As Mejri wrote, “to translate means to manage deficit” (Mejri, 2005: 120). The fact that such decisions are stipulated by the endeavour is emphasized by a number of other linguists. The concept of deficit refers to a lack of equivalence at any level: for example, a semantic deficit arises when the meaning of the original text is not fully reflected in the translation – either the translation is incorrect, or nuances and connotations have been lost along the way. The focus of this study is the deficit that occurs in the process of idiom translation, i.e., in cases where the equivalent offered by the target text consists of a single word or is a free-form string or words, or the figurative meaning is missing, or the original image has been replaced by an alternative.

Anscombe concluded that the most questionable translation solutions stem from *qui tacet consentire videtur* that an idiom must necessarily be mirrored by an idiom in the target language (Anscombe, 2008: 254). Veisbergs has criticized phraseological dictionaries for such an approach, emphasizing that “often the best equivalent for a word can be an idiom, and the best equivalent for an idiom is a phrase or a lexeme”¹⁶ (Veisbergs, 2018: 296). The present study does not defend the opinion that an idiom must necessarily be

---

¹⁵ “*Quand tout va bien, en traduisant, on dit presque la même chose*” (Eco, 2003: 325) [translated by A. B.]

¹⁶ “...nereti labākais ekvivalents vārdam var būt idioma un labākais ekvivalents idiomai – frāze vai leksēma” (Veisbergs, 2018: 296) [translated by A. B.]

translated with another idiom or that such a solution would be the best; in fact, it is not even always possible. However, the author believes that it is important to reduce the total amount of deficit in the translation: when idioms are reduced to single words, set phrases are replaced by free word combinations, metaphors disappear and the images carefully chosen by the original writers are routinely substituted, the work of art loses a part of its artistic value. By studying the rules of the deficit, we could learn to better manage it and partially prevent the decay of artistic value in translated fiction.

This doctoral thesis studies the incomplete equivalents, investigates which features of idioms are more often affected by the deficit and how these features and their deficits interact. In the translated text, equivalents can appear in different forms: idioms with alternative imagery, metaphors, set phrases, descriptive translations, or even simple words used figuratively or literally. All these variants can be formally described as combinations of idiom features or their deficits, which allows equivalents to be appropriately labelled and digitized into statistical data. This is how the phraseological translation models were compiled in the empirical part of the study. Translations boasting full equivalence at all levels are considered deficit-free.

1.3. Semantic fields

Already Saussure noted that “words that have something in common are linked in memory, and thus groups are formed in which very different attitudes exist”¹⁷ (Saussure, 1996: 171). Referencing Humboldt’s findings about the psychology of language, namely that “an act of speech expresses a specific

---

¹⁷ “[...] les mots offrant quelque chose de commun s’associent dans la mémoire, et il se forme ainsi de groupes au sein desquels règnent des rapports très divers” (Saussure, 1996: 171). [translated by A. B.]

world view”¹⁸, and combining them with his own views on the systemic nature of language, Saussure formulated the concept of associative relationships (*rappports associatifs*) (Saussure, 1996: 173– 175), which gave an impetus to the further development of the theory of semantic fields. The theory of lexical fields was developed by a German philologist J. Trier (Trier, 1931), who also postulated that related words influence each other and form associations. According to Saussure, words can be grouped by any feature – similar pronunciation, same suffix, closeness of meaning. In the latter case, he spoke about semantic fields, meaning that speakers combine certain sets of words conceptually in their consciousness.

Semantic classification is one of several types of idiom classification and it groups units by the semantic fields of the words that make them up (Pecman, 2004: 42). Sesar emphasized that “the origin of these units seems to be the only recognizable feature that allows for classification” (Sesar, 1998: 38). For example, idioms *to chicken out* and *kitty corner* will be merged into the semantic field “animals”. In the master’s thesis research conducted by the author of the present study and dedicated to the translation of idioms, it was concluded that units that pertain to certain semantic fields seem to pose fewer problems to translators. For example, in European languages it is very easy to find equivalents for the idioms of ancient Greek or biblical origin, because their respective literary sources have been translated into all target languages long ago and are widely known. It is also easier to find equivalents for idioms belonging to such productive semantic fields as “body parts” and “colours”, because they usually exist in both the source language and the target language, often in a very similar or even identical form (Liauchuka, 2015: 47– 50). By

---

¹⁸ “[Comme la langue et la pensée, la langue et le monde également forment un ensemble, si bien que] l’acte de langage révèle une vision spécifique du monde” (Saussure, 1996: 173). [translated by A. B.]

continuing the work and composing a parallel corpus, it was possible to study the influence of semantic fields on the manifestations of deficit in phraseological translation and to confirm the hypothesis that the semantic field of an idiom can influence the manifestations of its translation deficit, namely the preservation or disappearance of the characteristic features of the idiom in translation. The process of semantic field selection is described in more detail in Section 2.5.

2. EMPIRICAL RESEARCH

The empirical research is outlined in Chapter 4, subsections 2–4. Subsection 2 describes the data collection methodology and the principles of corpus design. Subsection 3 explains the markup methodology, data preparation for computer processing and statistical data wrangling. In Subsection 4, the author studies the manifestations of deficit in translated idioms, systematizes translation models based on the idiom structure, and investigates the influence of semantic fields on the manifestations of deficit in phraseological translation in order to achieve the defined research goals.

2.1. Research methodology

The work is based on primary research which includes data collection, systematization, digitization for computer processing, as well as analysis of the obtained numerical data and subsequent synthesis of descriptive models. The data collection principles are based on the theoretical part, where the concept of idiom is defined and delimited, and the precise sample selection and excerption criteria are set. The corpus includes units that correspond to the idiom definition and excludes, for example, ellipses (*he is a man with a [kind] heart*), grammatical compounds (*quelque chose; certain bon*), complex terms (*base*

d'articulation), aphorisms and quotations (*Paris vaut bien une messe !*) (Laua, 1992: 25–27). The corpus also includes items that can be classified as one-word idiom variations (*lielgabalgaļa = lielgabalū gala (cannon fodder); ielasmeitas = ielas meitas (street girl)*). There are clearly defined criteria for source selection (language, time period, genre, authors, translators, availability of published translations), which ensure data validity and help to avoid disproportionate influence of a particular author or translator's style on the data set. The first-stage method is excerpting based on semantic analysis; in the second stage, comparative analysis was used for translation excerption and juxtaposition.

Microsoft Office software is used for data systematization. With the help of the Word program, French idioms extracted from each source and their corresponding translations with context and references were recorded in separate text documents. The amount of contextual information is defined as one sentence or a minimal amount of contextual information related to the given idiom and necessary for its decoding (in cases where the sentence is too short or long). All entries in the Word file are labelled with special symbols and formatting, which allowed to use the program developed by the author to transfer a large amount of data to an Excel file. The parallel corpus was created in the Excel program, where each source language idiom is contrasted with a corresponding translation, supplemented with source language and target language context, as well as with labelling options. The labelling is two-fold: the first set of criteria reflects the deficit of idiom properties in translations; the second set reflects belonging to certain semantic fields. Excel's built-in filtering and calculation functions allow to automatically aggregate labelled data and generate the reports and numerical information needed for analysis. Mathematical statistical methods are used at this stage.

The conversion of the data for computer processing is done with a binary system, which is convenient to use when all data items have the same weight. Such a system is suitable for the evaluation of the deficit, construction of phraseological translation models and cross-comparison of subcorpora. The labelling is done manually using structural and semantic analysis methods, while label counting and compilation of statistics are automated. Mathematical statistical methods were used to process the obtained numerical data, and the induction method was used to build a model of relationships between translation models and idiom properties. To validate the study of the semantic field subsets, p-values were calculated.

2.2. Data selection and corpus creation

The study uses a specially created corpus of 1854 items, comprising 927 idioms with translations. It includes idioms excerpted from French belles-lettres (no time limits for publications) along with their counterparts from Latvian translations published or reprinted in Latvia between 1990 and the present time.

To ensure that the corpus is representative and not dominated by a particular personal style, works by different authors and translations by different translators have been selected to the extent possible. All the analysed French and Latvian sources are listed in Table 1 along with their authors and translators.

The original work	Translation	Translators
<i>Baudelaire, Charles.</i> <i>Le spleen de Paris. Petits poèmes en prose</i> (2004) [1869]	Bodlērs, Šarls. Parīzes splīns. Mazi dzejoļi prozā (2003)	Irēna Auziņa, Dagnija Dreika, Klāvs Elsbergs, Gīta Grīnberga
<i>Beigbeder, Frederic.</i> <i>99 francs</i> (2005) [2000]	Beigbeders, Frederiks. 14.99 € (2002)	Inta Šmite
<i>Camus, Albert.</i> <i>La chute</i> (1995) [1956]	Kamī, Albērs. Krišana (1997)	Inta Geile- Sīpolniece, Baiba Zīle
<i>Druon, Maurice.</i> <i>Les rois maudits 1. Le roi de fer</i> (2005) [1955]	Drions, Moriss. Dzelzs karalis (2000)	Skaidrīte Jaunarāja
<i>Druon, Maurice.</i> <i>Les rois maudits 2. La reine étranglée</i> (1994) [1955]	Drions, Moriss. Nonāvētā karaliene (2000)	Skaidrīte Jaunarāja
<i>Hugo, Victor.</i> <i>L'Homme qui rit</i> (2002) [1869]	Igo, Viktors. Cīlvēks, kas smejas (2007)	Mīlda Grīnfelde
<i>Mérimée, Prosper.</i> <i>Colomba</i> (2005) [1840]	Merimē, Prospērs. Kolomba (2017)	Jausma Ābrama
<i>Montesquieu.</i> <i>Lettres persanes</i> (1995) [1758]	Monteskjē, Šarls Luijs de. Persiešu vēstules (1990)	Pēteris Zvagulis
<i>Sagan, Françoise.</i> <i>Un certain sourire</i> (1956)	Sagāna, Fransuāza. Pasmaidot... (2013)	Inese Pētersone
<i>Vian, Boris.</i> <i>L'écume des jours</i> (2010) [1947]	Viāns, Boriss. Dienu putas (2002)	Inta Geile

Table 1. The source texts of the investigated idioms and their translations.

From each literary work all idioms were excerpted non-discriminatorily. Then, all sentences containing translations of these idioms were excerpted from the respective published translations. In some cases, the

corresponding passages were found to have been omitted from the target texts – the source idioms were then removed from the corpus because without counterparts they were useless for translation deficit analysis, which is the subject of this study. The idioms are quoted contextually, which permits to clarify their meaning and to determine whether words are used figuratively or literally. Where sentences that feature idioms are too short to allow unambiguous contextualisation, they are supplemented with the preceding or following sentences so that the meaning is clear. Overly long phrases are truncated at punctuation and at a point when more text does not add more clarity.

Example:

*Comme il est trop long de tout voir, le plus simple c'est de tout condamner **de parti pris**.* (Camus, 1995: 1)

*Tā kā visa aplūkošanai būtu vajadzīgs pārāk ilgs laiks, tad vienkāršākais ir **no sāhta gala** visu nopelt.* (Kamī, 1997: 6)

In order to obtain statistical data on the phraseological deficit in translation, syntactic and structural labels have been applied to the corpus. Special symbols indicate which idiom features are preserved in the equivalents proposed by the translators, and whether or not their imagery is close to that of the source text. The labelling indicates whether lexical items are used literally or figuratively in a given translation and so combinations of different labels allow to understand whether the equivalents are idioms, phrases, simple strings of words or single words. The statistics provide data on trends in deficit and preservation of idiom features in translation, as well as on their interactions.

2.3. Manifestations of deficit

Corpus labelling provides data on how often each of the idiom features is preserved in translation. For example, multi-word structure is the most persistent feature and only 25% of idioms are translated with a single word. The original expression *courir comme le vent* could be rendered in several words (*to run like the wind*), in one word with the figurative meaning (*to race*) or in one word with the literal meaning (*run*). Sometimes it is quite difficult to encapsulate the meaning of an expression in one word: *éminence grise* = *grey eminence*; *parachute d'or* = *golden parachute*.

Most translations feature combinations of deficit of different features. For example, the idiom used by M. Druon is rendered with a Latvian idiom (i.e. the multi-word structure, figurative meaning and stable form are preserved), and the only thing missing in this solution is the original imagery:

Il était décidé cette fois à ne pas s'en laisser conter. (Druon, 2005: 72)

Viņš bija nolēmis, ka šoreiz neļaus sevi tīt ap pirkstu (Drions, 2000: 65).

According to the proposed classification, the following example can be considered a zero-deficit translation, because the target text contains an idiom whose form and meaning reproduce the source unit quite accurately, and it fits into the Latvian language paradigm:

Aussi les yeux lui sortent maintenant de la tête, elle hurle plus naturellement. (Baudelaire, 1869: 25)

Aiz dusmām viņai vai acis sprāgst laukā no pieres, viņa kliedz dabiskāk. (Bodlērs, 2003: 53)

Of the 75% multi-word translations, half (49%) have stable form, and slightly more than half (55%) also possess figurative meaning – these are either idioms or metaphors. In total, 217 items (31%) retain the original imagery and a further 67 items have an image that can be deemed close to the original; consequently, 59% of the multi-word equivalents have an image that differs from the original. The multi-word translations also include descriptive and explanatory options. Multi-word translations that retain no other feature from the initial idiom account for 26% of the corpus. Together with non-metaphorical set phrases (*right away, in one way or another*) they account for 28.3% of the total.

The fixedness statistics are evenly distributed: 37% are set phrases, 38% are freeform phrases, and the remaining 25% are not subject to this parameter because they are one-word solutions. The split appears to be even, but a closer examination of its internal distribution reveals that this parameter has a strong influence on figurative meaning. Almost all set phrases in the corpus have figurative meaning (i.e. they are, in fact, idioms), whereas without fixedness (metaphors) the rate drops to 17%.

The figurative meaning is preserved in 399 out of 927 items, which represents 43% of the corpus. As already mentioned, almost all of these translations are multi-word strings, and most of them are also set phrases, indicating the translators' tendency to prefer familiar expressions to newly created or seldom used formulae. Isolated words in a figurative sense (single-word metaphors) are used very rarely, with only 17 items (1.8%) in the corpus. However, in translations with figurative meanings, it is due to metaphors that imagery is retained twice as often as it is lost.

Among metaphorical solutions, there is no statistically significant difference between exact and alternative imagery, but in general there are fewer equivalents with similar or identical images than in phraseological translations.

Translators do not seem to pay attention to imagery unless they are able to offer a full phraseological equivalent. The statistics filtered by imagery show an approximately 50:50 distribution for each of the parameters, suggesting that imagery choice does not affect any of the other features. Only one third of the cases boasts imagery similar to the original, but 75.6% of this third are translations with figurative meaning; the other two thirds present figurative meaning only in 26.6% of the cases.

2.4. Phraseological translation models

In order to find out how the properties of idioms influence each other in the context of deficit, all linguistically possible combinations of these properties are presented as translation patterns (see Table 2). The theoretically impossible models are those that combine an isolated word with fixedness, because the criterion of fixedness does not apply to a single word; and combinations that preserve imagery without the figurative meaning, because this is not possible by the definition of idiom. The empirical study implicitly confirms these theoretical considerations: the corpus features examples of all the devised translation patterns and does not identify items that would correspond to patterns that were considered theoretically impossible.

	Multi-word structure	Fixedness	Figurative meaning	Similar image	Number of items	Percentage from total
1. Zero-deficit translation	1	1	1	1	161	17,4 %
1.1. Translation with similar image	1	1	1	?	37	4,0 %
2. Phraseological translation	1	1	1	0	123	13,3 %
3.1. Metaphor, similar image	1	0	1	1	33	3,6 %
3.2. Metaphor, single word, similar image	0	–	1	1	4	0,4 %
3.3. Metaphor	1	0	1	0	28	3,0 %
3.4. Metaphor, single word, alternative image	0	–	1	0	13	1,4 %
4. Word-for-word translation	1	0	0	1	52	5,6 %
5. Multi-word translation	1	0	0	0	241	26,0 %
6. Set phrase	1	1	0	0	22	2,4 %
6.1. Similar image, single word	0	–	0	1	24	2,6 %
7. Single-word translation	0	–	0	0	189	20,4 %
Total:					927	100 %

Table 2. Phraseological translation models

In Table 2, the number 1 indicates the presence of a property in a translation, 0 indicates its absence and minus (or "-") indicates that the property is not applicable to the particular case. In order to further investigate the tendencies of image deficit, an additional label ("?") has been applied to the phraseological translations to indicate that imagery has been partially preserved – it is not identical (*pepper – pepper*), but a word has been selected from the semantic field of the original image (*pepper – hot*):

[...] *il était le peuple napolitain de toujours, peuple pareil à nul autre au monde, qui use de la gaîté comme d'un masque de mime pour dissimuler la tragédie de la misère, qui emploie l'emphase pour **donner du piment** à la monotonie des jours [...]* (Druon, 1994: 143)

[...] *iedzīvotāji vienmēr ir bijuši neapolieši, kas nav līdzīgi nevienai citai tautai pasaulē, tie liek lietā pārspīlētu svinīgumu, lai **piešķirtu asumu** dienu vienmuļībai [...]* (Drions, 2000: 112–113)

To illustrate how translation is analysed and classified according to the models, an example from the rarest group, i.e. “3.2 Metaphor, single word, similar image”, is discussed below:

*Voyez-moi ce fol, continua-t-elle, qui **prend feu** au moindre propos.* (Druon, 2005: 96)

– *Paskat tikai, kāds negudrais, – viņa turpināja, – **aizsvīstas** par katru nieku.* (Drions, 2000: 89)

The translator has rendered the source idiom with a single word used figuratively. The image remains the same: a person who is overwhelmed by anger “kindles”. Fixedness is not attributable to a single word.

As shown in Table 2, zero-deficit translations represent 17.4% of the corpus. Combining translations with similar (4%) and alternative imagery (13.3%), phraseological equivalents account for 34.7% of the corpus, i.e. 321 items out of 927. The most frequently used method is the simplest one: finding the equivalence of sense by loosely wrapping it in several words without figurative meaning. In fact, a quarter of all translations do not contain idioms. In a fifth of cases, a French idiom is rendered by a single Latvian word (e.g. *courir à toute pompe* = *to run at full speed* (literally: “at full pump”) rendered as *drāzties*). The least frequently used method is the word-for-word translation, which has a long-standing bad reputation among translators and is considered particularly inappropriate for idiom translation (Eco, 2003; Gal, 2012). It has to be said, however, that among the 5.5% of solutions found in the corpus, several literally transferred idioms have proved to be quite successful, but evaluating the quality of the translations is beyond the scope of this thesis.

2.5. The influence of semantic fields on the manifestations of deficit in the translations of idioms

One of the aims of this thesis is to examine whether there is a correlation between the semantic meaning of the elements that make up an idiom (i.e. belonging to a particular semantic group) and the deficit of idiom features in translation. The corpus items are categorized by themes in order to create subcorpora of translations belonging to the most productive semantic fields. In her master’s thesis research (Laučuka 2015), the author looked at the most productive semantic fields, mainly based on the meta-study by M. Pecman (2004). Due to the size of the parallel corpus, it was not possible to

immediately identify the semantic fields that would produce the largest subcorpora, so all idioms were labelled by noting their belonging to semantic fields that are productive in the Latvian language as a whole, based on the materials of the study by A. Ļaučuka (2015). These were: *body parts* (tomber sur le dos), *personalities* (prince du sang), *animals* (une poule aux œufs d'or), *natural phenomena* (en plein vent), *colours* (tout voir en couleur de rose), *biblical* (fruit défendu) and *ancient* (travail d'Hercule). The labelling is based on the findings of D. Sesar (Sesar 1998) and A. Naciscione (Naciscione 2012c), as well as on the etymology of French and Latvian idioms and the visual representation of the image-forming words. One idiom can belong to several categories at once: blanc comme neige – white as snow (*natural phenomena* and *colours*).

To provide statistically significant results, the subsets of the study must be large enough. This turned out to be the case for three subcorpora: *body parts* (242 items), *natural phenomena* (123 items) and *personalities* (67 items). The statistics obtained for the selected semantic fields support the hypothesis: all semantic fields show statistically significant departures from the mean of the main corpus in terms of imagery deficit (see Tables 3-5 below). A p-value of less than 5% or greater than 95% is considered statistically significant, indicating that the opposite phenomenon is not due to chance. The rates of figurative meaning and fixedness are also found to be 2–5.4% higher than average in almost every other (less numerous) semantic field. In general: the larger the subcorpus, the greater the difference.

The semantic field *body parts* demonstrated retention of fixedness and figurative meaning in translation significantly more often than the main corpus. Imagery identical to the original appears more frequently, and the proportion of similar imagery is also increasing. This is due to the fact that when people use metaphors to explain various phenomena, they refer to what they are familiar

with – their own body or the body of well-known animals – and therefore this semantic field contains many more metaphors, expressions, proverbs and idioms, among which it is easier to find an equivalent closer to the original. Alternative imagery is used less frequently.

Body parts				
Total 242	Items	Subcorpus	Corpus	P-value
Multi-word	186	76,90 %	75,20 %	27,13 %
Fixedness	107	44,20 %	37,00 %	0,45 %
Figurative meaning	122	50,40 %	43,00 %	0,45 %
Alternative imagery	148	61,20 %	66,30 %	98,00 %
Same imagery	69	28,50 %	22,00 %	0,34 %
Similar imagery	25	10,30 %	11,70 %	80,44 %
Same or similar imagery	94	38,80 %	33,70 %	2,89 %

Table 3. Translation deficit for the semantic field "body parts"

Natural phenomena				
Total 123	Items	Subcorpus	Corpus	P-value
Multi-word	96	78,00 %	75,20 %	25,19 %
Fixedness	48	39,00 %	37,00 %	34,31 %
Figurative meaning	56	45,50 %	43,00 %	30,76 %
Alternative imagery	79	64,20 %	66,30 %	73,90 %
Same imagery	39	31,70 %	22,00 %	0,48 %
Similar imagery	6	4,90 %	11,70 %	99,83 %
Same or similar imagery	45	36,60 %	33,70 %	26,10 %

Table 4. Translation deficit for the semantic field "natural phenomena"

In the semantic fields *natural phenomena* and *personalities*, the situation is similar for images identical to the original: they appear in translations more frequently than average, and the increase is statistically significant.

Personalities				
Total 67	Items	Subcorpus	Corpus	P-value
Multi-word	54	80,60 %	75,20 %	18,04 %
Fixedness	24	35,80 %	37,00 %	62,93 %
Figurative meaning	32	47,80 %	43,00 %	24,69 %
Alternative imagery	40	59,70 %	66,30 %	90,67 %
Same imagery	25	37,30 %	22,00 %	0,22 %
Similar imagery	2	3,00 %	11,70 %	99,81 %
Same or similar imagery	27	40,30 %	33,70 %	14,48 %

Table 5. Translation deficit for the semantic field "personalities"

It can thus be concluded that there is a statistically significant correlation between the semantic field an idiom pertains to and the rate of the imagery deficit in translations. The deficits of fixedness and figurative meaning also decreased in the semantic fields studied, although the high enough p-values could not be attained with the limited subcorpora available for study. It has to be mentioned that the other semantic fields that were initially selected but were not included in the main part of the study due to their small size, also reflect similar trends. It is a task for future research to obtain more conclusive and extensive evidence for the hypothesis by examining a larger corpus.

RESULTS

The results of the study support the hypothesis that there is a correlation between semantic fields and the manifestations of deficit in the translations of idioms. In the productive semantic fields *body parts*, *natural phenomena* and *personalities* imagery identical to that of the source units appears more often than in the main corpus. This occurs on the account of similar and alternative imagery, because of a wider choice of available idioms and transparent metaphors. A similar correlation is also observed for fixedness and figurative meaning, which show smaller deficit in these semantic fields.

Manifestations of deficit in the translations of idioms

Multi-word structure has proved to be the most stable idiom feature, preserved in 75% of translations; single-word equivalents are relatively rare. This can be explained in various ways: by the translators' reluctance to trivialize the text by replacing complex constructions with simple ones, and by the fact that the concepts contained in idioms are often difficult to formulate in a single word (e.g. *grey eminence* or *golden parachute*).

Fixedness is preserved in 37% of cases, but it often forms a substrate for figurative meaning. Fixedness as a notion only applies to strings of words, and four-fifths of all metaphorical translations are set phrases. For free word combinations, the metaphoricity rate is only 17%, while single-word metaphors account for less than 2% of the corpus.

The deficit quite often (57%) affects **figurative meaning**, when idioms are replaced by strings of words without imagery, i.e. rendered by explanations. In translations with figurative meaning, however, it is through metaphors that the original image is retained twice as often as it is lost.

The most vulnerable idiom feature in the context of translation deficit is **imagery** – it is retained in the corpus translations in a form equivalent to the source text in only a third (34%) of cases. Three quarters of the solutions with similar imagery possess figurative meaning, while only a quarter of the solutions with alternative imagery retain it – in these cases, the original image is mostly preserved when the French idiom is sufficiently transparent for Latvian readers to be calqued.

The French-Latvian translators seem to refrain from using self-created metaphors and mostly employ already established formulae. In the language pair in question, professionals in the field of fiction tend not to co-create the text, preferring instead to adhere strictly to linguistic norms and cultural traditions – even when translating highly original works rich in artistic expression (e.g. the novels of F. Beigbeder). The corpus contains almost no translations that borrow idioms from the source language – only a few calques with explanations. As there is almost no direct borrowing of idioms, and calques are rare (including literal translation), the enrichment of the Latvian language remains the task of Latvian writers and language users.

Interaction of idioms properties in the context of translation deficit

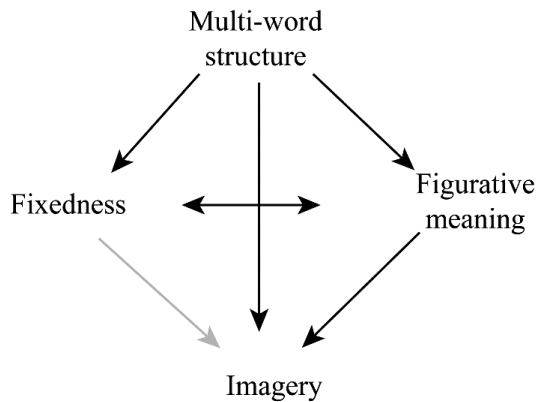
By examining the interaction of idiom properties in the context of the translation deficit, it is established that multi-word structure is the most stable and independent property. The decision to translate an idiom with several words is one of the easiest, as such solutions do not have any grammatical restrictions, but it turns out to be an important prerequisite for preserving other properties of the idiom in the target text. Single-word solutions are not expressions, which immediately implies a syntactic deficit as well as absence of an idiom, and they very rarely preserve figurative meaning or an image similar

to the original, which means that the metaphorical and figurative character of the source is likely to be lost in translation. Multi-word structure as a translator's choice does not depend on the other idiom properties but is itself influenced by them.

Fixedness and figurative meaning are interdependent: a high correlation is observed, i.e., four fifths of metaphorical translations are set phrases. Both properties depend on multi-word structure. Fixedness is directly dependent, as this parameter does not apply to single-word solutions, while single-word metaphors are very rare in the corpus.

Image has proven to be the most elusive quality that translators do not prioritize. Translations feature alternative imagery 76% of the time, while three quarters of the similar image solutions are translations with figurative meaning, which also shows a link between these two parameters. Theoretically, fixedness should not affect imagery (since there is no limit to the use of metaphors), but in practice translators avoid metaphorical solutions that are not established in the language (only 8.4% of the corpus).

In general, the relationship between the individual idiom features in the context of translation deficit can be illustrated by the diagram shown in Figure 1.

Figure 1. The interaction of idiom features in the context of translation deficit

Phraseological translation models

The most popular translation model is rendering of the meaning of an idiom in multi-word strings (deficit affects everything except the multi-word structure) – 26%; followed by single-word equivalents (full deficit, sometimes also affecting meaning) – 20.4%; then deficit-free translation (17.4%) and phraseological translation, where deficit affects only imagery – 13.3%. The two most common solutions have the highest deficits and together account for 46.4% of the corpus, while the third and fourth most common models (together 30.7%) provide the lowest possible deficits.

Phraseological translation models are useful because they offer a methodology for evaluating and comparing phraseological translations from the deficit theory perspective, thus helping to reduce deficit and improve translation quality. They also allow to digitize large parallel corpora for computer processing, to assess deficit structure and produce statistical data that can be wrangled with mathematical methods. Finally, phraseological translation models offer a practical methodology for further research.

Influence of semantic fields on the manifestations of deficit in translations of idioms

The results of the study support the hypothesis, as statistically significant departures from the mean deficit scores of the main corpus are observed in the productive semantic fields *body parts*, *natural phenomena*, and *personalities*. These mainly represent an increase in the retention of original imagery, often on the account of similar and alternative imagery, because of a wider choice of available idioms and transparent metaphors. This correlation is also observed for fixedness and figurative meaning.

Due to the small sizes of the other subcorpora, the differences are not statistically significant in all additional samples, but the deficit in figurative meaning and fixedness was reduced in all of them compared to the main corpus. It can also be concluded that in the semantic fields *body parts*, *natural phenomena*, and *personalities*, the overlap between French and Latvian metaphors is remarkable, despite the fact that idioms are often called “items that cannot be translated into other languages” and sometimes even defined as such (Le Petit Larousse, 2005: 562).

THESES

- 1. There is a correlation between the semantic fields idioms pertain to and the manifestations of deficit in the translations of these idioms.**
2. In such prolific semantic fields as *body parts*, *natural phenomena*, and *personalities*, imagery identical to the original appears up to 15% more frequently than in the main corpus, and the differences are statistically significant. This happens on the account of similar and alternative imagery, because of a wider choice of available idioms and transparent metaphors.
3. Similar correlation is observed for fixedness and figurative meaning that show up to 7% lower deficit in the aforementioned semantic fields, but more conclusive data would require further research on a larger corpus.
4. The decision to translate an idiom in several words turns out to be an important prerequisite for overcoming deficit; it contributes to the preservation of the other idiom properties in translation. Fixedness and figurative meaning are linked: the former forms the substrate for the preservation of the latter. Imagery is not prioritised, and its deficit does not affect other properties.

CONCLUSIONS

The study has achieved all three objectives: it investigated and described the manifestations of deficit in the translations of idioms; systematised and described translation models based on the structure of idiom; confirmed the correlation of semantic fields with the manifestations of deficit in the translations of idioms. The work **confirms** the original **hypothesis** – the semantic field of an idiom influences the manifestations of translation deficit, i.e. the preservation or loss of idiom features in translation. In the productive semantic fields *body parts*, *natural phenomena*, and *personalities* all idiom features are preserved more often than in the main corpus, and the larger the subcorpus, the higher the p-values, which confirms the statistical significance of the differences.

The **theoretical contribution** of the study is multifaceted. Firstly, the phraseological translation models help to understand the factors that influence the formation of translation deficit and to link its manifestations to the mechanisms of interaction in the process of translation. Secondly, the theoretical insights about the idiom features, their interaction and influence on the emergence of deficit in the translation process, together with the proposed translation models, open up a new perspective in French-Latvian translation studies, offering an innovative tool and introducing the modern theory of deficit into the Latvian traductology. Thirdly, the translation models and theoretical framework constitute a methodology for the evaluation of phraseological equivalents that will help future research by providing a convenient deficit labelling system that can be used for computer processing of large corpora.

This methodology also constitutes a major **practical contribution** to the translation sector as a useful tool for evaluating and comparing different solutions in order to manage the translation deficit, which is the main task of

the translator as a facilitator of intercultural communication. The concept and theoretical framework of translation deficit developed in the French linguistics should be introduced into French-Latvian translation studies and included in academic programmes in order to improve the training of new professionals in the field. The hypothesis of the study, which has been confirmed, suggests that interpreters (who have time constraints to offer equivalents) in translation of idioms should let themselves be guided by semantic fields: this is efficient, provides the greatest support and will help to save time in decision-making, as most of idioms to be translated will come from these fields. Translation models and a deeper theoretical understanding of the processes will help translators and interpreters to better navigate the available equivalents, evaluate the choices from a new perspective and improve performance by reducing idiom deficit. Given the importance of preserving imagery in fiction, the results of this study will help to improve the quality of literary translations.

ATSAUCES / REFERENCES

1. Anscombe, J.-C. (2009). La traduction des formes sentencieuses: problèmes et méthodes. Quitout, M. & Sevilla Muñoz J. (éds.) *Traductologie, proverbes et figements*, Paris, L'Harmattan. 11–35.
2. Anscombe, J.-C. (2015). Les parémies: variantes, matrices lexicales et familles parémiques. Berbinski, S. *Figement et imaginaire linguistique – de la langue à la traduction. Expériences de linguiste – expériences de traducteur*. Bucarest: Editura Universității din București. 19–36.
3. Balliu, Ch. (2005). Clefs pour une histoire de la traductologie soviétique. *Meta: journal des traducteurs*, 50(3): 934–948.
<https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2005-v50-n3-meta979/011605ar.pdf> [sk. 31.08.2018]
4. Bally, Ch. (1921). *Traité de stylistique française (2e édition)*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
5. Baudelaire, Ch. (1869). *Le spleen de Paris. Petits poèmes en prose; choix de variantes par Henri Lemaitre*. Ebooks libres et gratuits, www.ebooksgratuits.com [version électronique].
6. Beigbeder, F. (2005). *99 francs*. Paris: Gallimard.
7. Beigbeders, F. (2002). *14,99 €*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC. Tulk.: Inta Šmite.
8. Berbinski, S. (2015a). *Figement et imaginaire linguistique – de la langue à la traduction. Expériences de linguiste – expériences de traducteur*. Bucarest: Editura Universității din București.
9. Berbinski, S. (2015b). *L'imaginaire d'une vie*. Bucarest: Editura Universității din București.
10. Bodlērs, Š. (2003). *Parīzes splīns. Mazi dzejoļi prozā*. Rīga: Apgāds Atēna. Tulk. Irēna Auziņa, Dagnija Dreika, Klāvs Elsbergs, Gita Grīnberga.

11. Burger, H. (1998) *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt.
12. Burger, H., Buhofer, A., Sialm, A. (1982). *Handbuch der Phraseologie*. Berlin/New York: de Gruyter.
13. Camus, A. (1995). *La chute*. France: Gallimard.
14. Cowie, A. P. (1981). The Treatment of Collocations and Idioms in Learners' Dictionaries. *Applied Linguistics*, Volume II (3): 223–235.
15. Cowie, A. P. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
16. Cowie, A. P. (2001). Introduction. Cowie, A. P. (ed.) *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press. 1–22.
17. Craparo, R. M. (2007). Significance level. Salkind, N. J. (ed.). *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. 3. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. 889–891.
18. CSP, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. *Izdoto grāmatu un brošūru sadalījums pēc valodām*. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/kultura/tabulas/kug140/>
19. Drions, M. (2000). *Dzelzs karalis. Sprīdītis*. Tulk. Skaidrīte Jaunarāja.
20. Drions, M. (2000). *Nonāvētā karaliene. Sprīdītis*. Tulk. Skaidrīte Jaunarāja.
21. Druon, M. (1994). *Les rois maudits 2. La reine étranglée*. Paris: Librairie Générale Française.
22. Druon, M. (2005). *Les rois maudits 1. Le roi de fer*. Paris: Librairie Générale Française.
23. Dubois, J. (2002). *Dictionnaire de linguistique*. Paris: Larousse-Bordas/VUEF.
24. Eco, U. (2003). *Dire presque la même chose*. Paris: Bernard Grasset.
25. Гаҗ – Галь, Н. (2012). *Слово живое и мёртвое*. Москва: Время.

26. Gläser, R. (1988) The grading of idiomaticity as a presupposition for a taxonomy of idioms. Hüllen, W., Schulze, R. (eds.) *Understanding the Lexicon*. Tübingen: Max Niemeyer. 264–279.
27. Gläser, R. (1998) The stylistic potential of phraseological units in the light of genre analysis. Cowie, A. P. (ed.), *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press. 125–143.
28. Gross, G. (2010). Sur les mécanismes en œuvre dans le figement. Araújo Carreira, M. H. *L'idiomaticité dans les langues romanes*. France: Université Paris 8 Vincennes Saint-Denis.
29. Gross, G. (1996). *Les expressions figées en français*. Paris: Ophrys.
30. Guiraud, P. (1979). *Les jeux de mots*. Paris: Presses Universitaires de France.
31. Herzog, Ch. (2010). *À propos de la théorie des champs sémantiques de Jost Trier*. München: GRIN Verlag.
32. Houdebine, A.-M., Baudelot, C. (1985). *L'Imaginaire linguistique dans la communication mass-médiatique*. Actes du colloque AUPELF, Sitges, avril 1984. Coll. Langages, discours et sociétés. Paris: Didier érudition. 58–64.
33. Houdebine-Gravaud, A.-M. (2015). De l'intégration de l'Imaginaire linguistique à l'Imaginaire culturel. Berbinski, S. *Figement et imaginaire linguistique – de la langue à la traduction. Expériences de linguiste – expériences*. Bucarest: Editura Universității din București.
34. Hugo, V. (2002). *L'Homme qui rit*. The Project Gutenberg Ebook. <http://www.gutenberg.org/ebooks/5423> [sk. 27.01.2016]
35. Igo, V. (2007). *Cilvēks, kas smejas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds. Tulk. Milda Grīnfelde.

36. Issel-Dombert, S. (2013). *La phraséologie historique du français au 18ème siècle. Analyse du corpus non-standardisé "Le journal de ma vie" de Jacques-Louis Ménétra*.
<http://www.atilf.fr/cilpr2013/programme/resumes/cba8c3f9a58791705bfc5ba24b63f11a.pdf> [sk. 2.04.2016]
izdoto-gramatu-un-brosuru-sadalijums-pec-valodam [sk. 08.10.2020]
37. Jurafsky, D., Martin, J. H. (2010). *Speech and Language Processing. An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition*. Third Edition draft. Stanford University.
<https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/ed3book.pdf> [sk. 07.05.2022]
38. Kamī, A. (1997). *Krišana*. Rīga: Daugava. Tulk. Inta Geile-Sīpolniece, Baiba Zīle.
39. Ladmīral, J.-R. (2013). La question phraséologique en traductologie. Mogorrón Huerta, P. *Fraseología, Opacidad y Traducción*. New York: Peter Lang. 11–26.
40. Laua, A. (1992). *Latviešu valodas frazeoloģija*. Rīga: Zvaigzne.
41. Laua, A., Ezeriņa, A., Veinberga, S. (1996). *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Sējumi I, II. Rīga: Avots.
42. Ļaučuka, A. (2015). *Traduction des expressions idiomatiques de français en letton*. Mémoire de master non publié. Riga: L'Université de Lettonie.
43. Ļaučuka, A. (2017). *Les expressions figées françaises traduites en letton: analyse préliminaire*. Non publié. Riga: L'Université de Lettonie.
44. Le Petit Larousse Compact (2005). Paris: Larousse.
45. Lederer, M. (1997). La théorie interprétative de la traduction: un résumé. *Revue des lettres et de traduction*, 3/1997 : 11–20.
46. Mejri, S. (1998). Gaston Gross, Les expressions figées en français. Les noms composés et autres locutions, Ophrys, 1996 [compte-rendu]. *L'Information Grammaticale*, Volume 2, numéro 1 (1998), 57.

47. Mejrī, S. (2005). Traduire, c'est gérer un déficit. *Meta: journal des traducteurs*, 50 (1): 120–128.
48. Mejrī, S. (2013). Phraséologie, opacité et traduction. Problématique générale. Mogorrón Huerta, P. *Fraseología, Opacidad y Traducción*. New York: Peter Lang.
49. Mel'čuk, I., Milićević, J. (2020). *An Advanced Introduction to Semantics A Meaning-Text Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
50. Mel'čuk, I., Beck, D. (2011). Morphological phrasemes and Totonacan verbal morphology. *Linguistics*, 49/1: 175–228. Walter de Gruyter.
51. Merimē, P. (2017). *Kolomba*. Rīga: Jumava. Tulk. Jausma Ābrama.
52. Merimée, P. (1840). *Colomba*. Paris: Revue de deux mondes. [version électronique, livrefrance.com]
53. Monteskjē, Š. L. (1990). *Persiešu vēstules*. Rīga: Zvaigzne. Tulk. Pēteris Zvagulis.
54. Montesquieu (1995). *Lettres persanes*. Sarthe: Brodard et Taupin.
55. Naciscione, A. (2003). Phraseological Metaphor: Dead or alive? *ESSE* 36/2003, 23–30. Strasbourg: Université Marc Bloch.
56. Naciscione, A. (2006). Sustainability of Phraseological Image in Discourse. *IJES*, 6 (1): 43–56. Murcia: University of Murcia.
57. Naciscione, A. (2010a) *A Cognitive Stylistic Perspective of Proverbs: A Discourse-based Approach*. Riga: Latvian Academy of Culture.
58. Naciscione, A. (2010b). *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
59. Naciscione, A. (2010c). *Visual Representation of Phraseological Image*. Riga: Latvian Academy of Culture.
60. Oļehnoviča, I. (2014). English and Russian Loan Phraseology in Latvian Journalese. Koroļova, J., Kovzele, O. (red.). *Komparatīvistikas almanahs*.

- Cilvēks valodā: Etnolingvistika, lingvistiskā pasaules aina.* 4 (33): 353–368.
Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”.
61. Orlovska, Ī. (1975) Dažas inovācijas angļu un latviešu frazeoloģijā.
Inovācijas dažādos valodas līmeņos. Rīga: LVU. 50–63.
62. Ozols, A. (1959). *Latviešu tautasdziesmu frazeoloģijas pamatjautājumi.*
LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti X. Rīga: Zinātne. 201–235.
63. Paquot, M., Granger, S. (2008). Disentangling the Phraseological Web.
Granger, S., Meunier, F. (éds.) *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective.* 2008(139): 27–49. John Benjamins Publishing Company.
64. Pecman, M. (2004). *L'enjeu de la classification en phraséologie.* Actes du congrès EUROPHRAS 2004. Basel: Schneider Verlag Hohengehren GmbH. 127–146.
65. Raškevičs J., Vējš J. (1993). *Angļu-latviešu frazeoloģiskā vārdnīca.* Rīgā: Jumava.
66. *Revue de deux mondes* (1843), Tome VIII, Treizième année. Paris: Bureau de la Revue de deux mondes.
https://play.google.com/store/books/details?id=_W8yAQAAMAAJ&rdid=book-_W8yAQAAMAAJ&rdot=1
67. Rey, A., Chantreau, S. (1984). *Dictionnaire des expressions et locutions.* Paris: Les usuels du Robert.
68. Rey, A., Chantreau, S. (2003). *Dictionnaire d'expressions et locutions.* Paris: Le Robert.
69. Sagan, F. (1956). *Un certain sourire.* Paris : Éditions Julliard. [version électronique]
70. Sagāna, F. (2013). *Pasmaidot...* Rīga: Jumava. Tulk. Inese Pētersone.
71. Saussure, F. (1995). *Cours de linguistique générale.* Paris: Éditions Payot & Rivages.

https://monoskop.org/images/f/f1/Saussure_Ferdinand_de_Cours_de_lingui_stique_generale_Edition_critique_1997.pdf [sk. 17.05.2022]

72. Seleskovitch, D., Lederer, M. (1984). *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier Érudition.
73. Seleskovitch, D., Lederer, M. (1984). *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier Érudition.
74. Sesar, D. (1998). O mjestu i ulozi krilatica u frazeološkim rječnicima. *Filologija*, 30-31: 305-312. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
75. Trier, J. (1931). *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*. Bonn: Ph.D. diss.
76. Veisbergs, A. (1986). Frazeoloģismu okazionālā lietošana latviešu valodā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. (22): 31–62. Rīga: Avots.
77. Veisbergs, A. (1994). Borrowing of English Idioms in Latvian. *Journal of Baltic Studies*, 25(1): 43–52. London: Routledge.
78. Veisbergs, A. (1999). *Idioms in Latvian*. Riga: University of Latvia.
79. Veisbergs, A. (2007). *Konferenču tulkošana*. Rīga: Zinātne.
80. Veisbergs, A. (2012). *Borrowed Phraseology in Latvian (17th–21th century)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
81. Veisbergs, A. (2013). Latviešu valodas frazeoloģija. *Latviešu valoda*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 157–174.
82. Veisbergs, A. (2018) Frazeoloģija un leksika vispārīgajās divvalodu vārdnīcās – jaukto ekvivalentu jautājums. Vītola, I. (red.) *Dzīves lingvistika. Veltījumskrājums profesoram Jānim Valdmanim*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 295–310.
83. Vian, B. (1947). *L'écume des jours*. Paris: Éditions Gallimard.
84. Viāns, B. (2002). *Dienu putas*. Rīga: Laikraksta “Diena” bibliotēka. Tulk.: Inta Geile.

85. Wynne, M., (ed.) (2005). *Developing Linguistic Corpora: a Guide to Good Practice*. Oxford: Oxbow Books.
<http://ota.ox.ac.uk/documents/creating/dlc/index.htm> [sk. 26.05.2016]
86. Zouogbo, J. P. (2008). Traduire le proverbe: à la recherche de concordances parémiologiques en bété pour la constitution d'un corpus trilingue allemand/français/bété. *Meta: journal des traducteurs*, 53(2): 310–323.
id.erudit.org/iderudit/018521ar [sk. 12.10.2018].
87. Zouogbo, J.-P. (2013). Pour une traduction moins idéaliste des formules sapientiales. Mogorrón Huerta, P. *Fraseología, Opacidad y Traducción*. New York: Peter Lang.

Korpuss: shorturl.at/etALV

REFERĀTI KONFERENCĒS / CONFERENCE PRESENTATIONS

Promocijas darba izstrāde un pētījuma norise tika apspriestas vietējas un starptautiskas nozīmes konferencēs un semināros: kā, piemēram, Latvijas Universitātes 74. konferencē 2016. gada 4. februārī, Eiropas Komisijas Tulkošanas ģenerāldirektorāta starptautiskajā seminārā “Tulkojam Eiropu. Seminārs: Tulkotāj, mainies uz augšu!” 2017. gada 8. novembrī, kā arī doktorantu zinātniskajos semināros.

Promocijas darba starprezultāti izklāstīti un apspriesti semināros un starptautiskajās konferencēs:

- Latvijas Tulku un tulkotāju biedrības lasījumos “Tulkotāja meklējumi un atradumi” 2015. gada 10. decembrī. Referāts: “Frazeoloģiskie risinājumi tulkojumos no franču valodas uz latviešu valodu”.
- Bukarestes Universitātes kolokvijā “Journée d'études Internationale: Langage(s), Discours et Traduction” (Starptautiskā studiju diena “Valoda(s), diskurss un tulkošana”), kas notika Bukarestē 2016. gada 28. maijā. Referāts: “Méthodes de traduction et d'interprétation phraséologique”.
- Latvijas Universitātes organizētajā starptautiskajā konferencē “Journée d'études internationale. L'oral et l'oralité: des langues romanes vers les langues baltes et scandinaves et vice-versa” (“Starptautiskā studiju diena. Mutiskā izteiksme un runa: no romāņu valodām līdz baltu un skandināvu valodām un atpakaļ”) 2016. gada 7.–8. decembrī. Referāts: “Les expressions figées françaises traduits en letton : analyse préliminaire”.

Pētījuma rezultāti prezentēti:

- LU organizētajā akadēmiķa Jāņa Endzelīna 147. dzimšanas dienas atcerei veltītajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Valoda sabiedrībā”, kas notika Rīgā 2020. gada 19.–20. februārī. Referāts: “Deficīta izpausmes frazeoloģijas tulkojumos no franču valodas latviešu valodā”.
- Baltijas Starptautiskās Akadēmijas organizētajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Multidimensional Translation: From Science to Arts 2021”, kas notika Rīgā 2021. gada 16.–17. septembrī. Referāts: “Закономерности проявления дефицита при переводе фразеологизмов”.
- Liepājas Universitātes organizētajā 26. starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Vārds un tā pētīšanas aspekti”, kas notika Liepājā un tiešsaistē 2021. gada 24.–25. novembrī. Referāts: “Frazeoloģismu tulkošanas modeļi: deficīta aspekti”.
- LU HZF Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļas un LTTB rīkotajā 7. pētnieku un studentu konferencē "Aktuāli jautājumi tulkojumzinātnē" 2022. gada 24. maijā. Referāts: “Kā veidojas deficīts frazeoloģismu tulkojumos”.

ZINĀTNISKĀS PUBLIKĀCIJAS / SCIENTIFIC PUBLICATIONS

1. Ļaučuka, A. (2018). Débats sur la féminisation des noms de métiers, titres et fonctions en France: 1974–2016. Novikova, I. (sast.) (2018) *Dzimte un tulkošana*, 113–124. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
2. Ļaučuka, A. (2018). Communicative Functions of Hashtags. *Economics and Culture* 15(01), 2018, 56–62. De Gruyter Open. Sciendo database: sciendo.com/article/10.2478/jec-2018-0006
3. Ļaučuka, A. (2020). Deficīta izpausmes frazeoloģismu tulkojumos no franču valodas latviešu valodā. Jansone, I., Berra, S. (red.) (2020) *Linguistica Lettica*, 118–136. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
4. Ļaučuka, A. (2022). Manifestations of Deficit in the Translation of Idioms. Abraitienė, L., Daragane, Ž. (2022) *Multidimensional Translation: From Science to Arts*, 78–85. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
5. Ļaučuka, A. (2022). Модели перевода фразеологизмов: аспекты дефицита. Lauze, L. (red.) (2022) *Vārds un tā pētišanas aspekti: rakstu krājums*, 277–289. Liepāja: LiePA.